

SZLAKAMI LASOWIAKÓW

Trodding the Lasowiacy Trails

**PRZEWODNIK
GUIDEBOOK**

LASOVIA
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Osi 4 LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 działanie 421 „Wdrażanie projektów współpracy”.

Instyucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

2012

Pracownia Wydawniczo Fotograficzna APLA Andrzej Skibicki
Wojkówka 86, 38-471 Wojaszówka
tel. 603 926 958, e-mail. pracownia.apla@gmail.com

SZLAKAMI LASOWIAKÓW

Trodding the Lasowiacy Trails

**PRZEWODNIK
GUIDEBOOK**

LASOWIACY is a local ethnic group, which can be translated as „people from the forests”

Introduction

Here is a publication of a tourist guide book with a map of the area. They are intended to show how beautiful but unfortunately obscure the Lasowiacy land is. We invite you to visit its every spot and get enchanted with its scenic beauty as we are.

The places described are the activity area of Local Action Groups (LAGs) of "Siedlisko" and LASOVIA, which gather people who want to promote all the values of their communes. The album and the guide book aim at familiarizing the readers with the values and attractions the 7 communes covered by the associations activities offer for sightseers and nature and history lovers.

Kolbuszowa lies in the centre of the described area. It has been a thriving administrative (district capital), cultural, educational and tourist centre for ages. It is still developing, giving an opportunity of good life to its dwellers. It is also the heart of ancient Sandomierz Primeval Forests, where our ancestors, Lasowiacy, used to live.

There are many tourist trails and nature-watching hiking paths marked out in the operation area of LAG "Siedlisko" and LAG LASOVIA. Here, you can find the nature reserves of Zabłocie, Buczyna na Cyrance, Jaźwiana Góra, which protect the most valuable areas of the Sandomierz Forests. There are also numerous hiking paths in the Forest Commissions of Kolbuszowa, Głogów Małopolski, Tuszyna and Mielec. There are the trails of the Polish Tourist Country-Lovers' Association, the route of Wood Architecture, the Hasidic Trail, the Natural Sandomierz Forests Trail, which connect the most interesting beauty spots of our communes.

The tourism and leisure facilities are dynamically developed in the area. There are museums, regional exhibition rooms, tourist and holiday farms, stud farms and horse-riding resorts, artificial lakes in Wilcza Wola and Kamionka. Many ambitious people in their local self-governments, associations and farmer's wives' associations want to be active for the benefit of their communities in their "small motherland".

Handing over this album to you, we kindly invite you to visit the communes of Dzikowiec, Kolbuszowa, Majdan Królewski, Raniżów, Cmolas, Niwiska, and Ostrów.

Eugeniusz Galek

Chairman of Association
of Local Action Group
LASOVIA

Monika Fryzel

Chairman of Association
of Local Action Group
"Siedlisko"

Wstęp

Oddajemy w Państwa ręce publikację - przewodnik turystyczny z mapą terenu. Ma ona pokazać, jak piękna i nie do końca poznana jest lasowiacka ziemia. Zapraszamy w każdy jej zakątek, chcemy, abyście tak jak i my zauroczyli się nią.

Opisywany teren jest domeną działalności Lokalnych Grup Działania „Siedlisko” i LASOVIA, które skupiają osoby chcące promować wszelkie walory swoich gmin. Przewodnik ma na celu przybliżenie krajoznawczych, przyrodniczych, kulturowych i historycznych aspektów 7 gmin wchodzących w skład obu stowarzyszeń.

W centrum opisywanego obszaru leży Kolbuszowa. Od wieków była i jest prężnym ośrodkiem administracyjnym (stolica powiatu), kulturalnym, oświatowym i turystycznym. Rozwija się, dając swoim mieszkańcom szansę na dobre życie. Jest też w centrum pradawnej Puszczy Sandomierskiej, w której żyli nasi pradiadawcy – Lasowiacy.

Na terenie działania LGD „Siedlisko” i LGD LASOVIA wytyczone są liczne szlaki i ścieżki turystyczno-przyrodnicze. Znajdziemy tu rezerваты przyrody Zabłocie, Buczyna na Cyrance, Jaźwiana Góra, które chronią najcenniejsze przyrodniczo tereny Puszczy Sandomierskiej. To także liczne ścieżki przyrodnicze w nadleśnictwach Kolbuszowa, Głogów Małopolski, Tuszyma i Mielec. Tędy prowadzą szlaki turystyczne Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Architektury Drewnianej, Chasydzki i Przyrodniczy - Puszczy Sandomierskiej, które łączą najciekawsze zakątki naszych gmin.

To także teren coraz bardziej rozwijający infrastrukturę turystyczną. Działają muzea i izby regionalne, gospodarstwa agroturystyczne, stadniny koni, zalewy w Wilczej Woli i Kamionce. Mieszkają tutaj ludzie ambitni, którzy w swoich samorządach, stowarzyszeniach, kołach gospodyń wiejskich chcą społecznie działać na rzecz swojej „małej ojczyzny”.

Oddając w Państwa ręce Przewodnik turystyczny i zapraszamy do odwiedzenia gmin Dzikowiec, Kolbuszowa, Majdan Królewski, Raniżów, Cmolasy, Niwiska, i Ostrów.

Eugeniusz Galek
Prezes Lokalnej
Grupy Działania
LASOVIA

Monika Fryzeł
Prezes Stowarzyszenia
Lokalna Grupa Działania
„Siedlisko”

Local Action Group

Local Action Groups LASOVIA and "Siedlisko" include the whole area of Kolbuszowski District and Ostrów Community from Ropczycko-Sędziszowski District. Without a doubt this is one of the most interesting nooks of Podkarpackie Voivodeship. Unique virtues of natural landscape, interesting history, multiculturalism, presence of valuable architectural monuments, relics of the past, together with contemporary face of the region, impressive with huge transformations, all contribute to its attractiveness. Neglected and underdeveloped peripheries of former Galicia amaze today with investment swing and rapid economic, social and cultural development. It is worth emphasising that the region skilfully takes advantage of traditions in the identity's building, strengthening of social bonds and creation of modern image.

The role of the tour guide comes down to bringing the most interesting places, objects, nature's richness, witnesses of an eventful history, contemporary achievements and future prospects of development to the tourist. Apart from few exceptions, this region is not yet popular and massively visited by tourists, however it certainly deserves it.

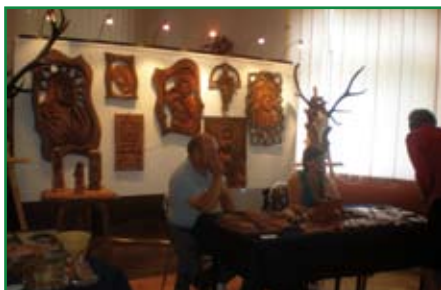
Therefore, we would like to add our contribution to region's promotion with the hope that in few years' time the place will achieve an image of an authentic, well-known all over the country tourism and recreation destination, able to attract thousands of people eager for contact with nature and warmly welcomed by local residents.

Dożynki Gminne / harvest festival – Przyłęk

Wakacyjny turniej gmin – Trzeźń
Summer Tournament of Communes

Targi Przedsiębiorczości i Rzemiosła – Cmolas
Fairs of Entrepreneurship and Craft in Cmolas

Trzecie targi LGD
3rd LAG Fair – Rzeszów

Lokalne Grupy Działania

Lokalne Grupy Działania LASOVIA i „Siedlisko” obejmują teren powiatu kolbuszowskiego i Gminę Ostrów z powiatu ropczycko-sędziszowskiego. To, bez wątpienia, jeden z najciekawszych zakątków województwa podkarpackiego. Na jego atrakcyjność składają się wyjątkowe walory przyrodniczo-krajobrazowe, ciekawa historia, wielokulturowość, obecność cennych zabytków architektury, pamiątek przeszłości, jak też współczesne oblicze, imponujące ogromnymi przeobrażeniami. Zanedbane i zacofane peryferia dawnej Galicji, dziś zadziwiają rozmachem inwestycyjnym, szybkim rozwojem gospodarczym, społecznym i kulturalnym. Co godne podkreślenia, w regionie tym wykorzystuje się umiejętnie wielowiekowe tradycje w procesie budowania tożsamości, umacniania więzi społecznych i tworzenia nowoczesnego wizerunku.

Zadaniem przewodnika jest przybliżenie turystyce najbardziej interesujących miejsc, obiektów, bogatej przyrody, świadków burzliwej historii, osiągnięć współczesnych i perspektywy rozwojowych. Poza nielicznymi wyjątkami, region ten nie jest jeszcze popularny i masowo odwiedzany przez turystów, choć z pewnością na to zasługuje. Dokładamy więc „cegiełkę” do jego promocji z nadzieją, że za lat parę powstanie tu prawdziwy, znany w całym kraju ośrodek turystyki i wypoczynku, przyciągający tysiące ludzi, spragnionych kontaktu z naturą, gościnnie przyjmowanych przez tutejszych mieszkańców.

Majdan Królewski – dożynki gminne
Harvest festival

Kolbuszowa – prezentacje twórczości ludowej
Presentations of folk art

Turniej szachowy o puchar Prezesa Stowarzyszenia LGD „Siedlisko” – Kolbuszowa

LAG „Siedlisko” Association Chairman’s Cup
Chess Competition

Turniej piłki siatkowej – Dzikowiec
Volleyball competition

Natural conditions

Above-listed local action groups occupy a fragment of the Sandomierz Basin, precisely the Kolbuszowski Plateau and a small part of the Lower Wisłoka Valley. Shaped in Miocene and covered with Quaternary Period sediments (such as sands, debris and till), the Sandomierz Basin is a lowland area, slightly undulated and sheltered by the Carpathian Foothills from the south and forests that halt cold winds.

These specific geographical and climatic conditions are the reason for the region to be recorded as one of the warmest in Poland (after the Lower Silesia). The average annual temperature is +7-8°C, with the average temperature in July reaching to +19°C and the average temperature in January in between -3 to -5°C. Snow covers lasts for 60-70 days annually and the growing season continues for 225 days. The annual total precipitation reaches 600-800 mm. The described climatic conditions are very favourable for agriculture; however infertile soils are a disadvantageous factor. Originally, the land has been covered by the extensive Sandomierz Wilderness. Man derived plenty from its richness. The forest had also provided protection from invasions of Tatars, Ruthenians and Lithuanians. Intensive exploitation of the wilderness, that dates back to the Middle Ages, has led to extensive deforestation. Stump areas served as cultivated fields and settlement colonies. Nonetheless, substantial, natural enclaves of the original Sandomierz Wilderness survived in the form of legally protected areas such as nature reserves and areas of limited human activity. A significant part of the region belongs to the Kolbuszowsko-Głogowski and the Sokołowsko-Wilczowski Landscape Protection Areas.

Natural conditions, including large total forest coverage, numerous rivers and streams, meadows, moorlands, wetlands, sand dunes and rich groundcover create an excellent habitat for abundant species of fauna. Amongst animals, one can find deer, wild boars, European badgers and pine martens, foxes, hares, pond turtles, black storks, woodpeckers, northern goshawks, kites, corn buntings and many species of butterflies and insects that are rare in other parts of the country. Vegetation is also much differentiated. Pine with an admixture of birch, oak, beech and riparian forest dominates woodlands. An understory comprises of raspberries, blackberries, cranberries, ferns, mosses and wild mushrooms. The most valuable enclaves are under strict protection in three wildlife reserves: Buczyzna, Jaźwiana Góra and Zabłocie.

The Władysław Szafer Reserve Buczyzna in Przylęk is located on the Kolbuszowski Plateau and covers an area of 20 ha. It is a remnant of natural deciduous forest surrounded by artificial stands of pine and sand dunes. One can find here wonderful specimens of Carpathian beechwood and rare plant species, including alpine fescue, daphne mezereum, staphylea pinnata and sword-leaved helleborine. The reserve serves as a habitat to roe deer, wild boar, black woodpecker and wood warbler. Signboards arranged on the route inform about all of the reserve's curiosities.

The Jaźwiana Góra Reserve, located near Komorów and Ostrowy Baranowskie, has an area of 3,92 ha. Its name derives from Old Slavonic word jaźwiec or jaziec meaning

Warunki naturalne

Wymienione lokalne grupy działania zajmują fragment Kotliny Sandomierskiej, a ściśle – Płaskowyż Kolbuszowski i niewielką część Doliny Dolnej Wisłoki. Kotlina Sandomierska, ukształtowana w okresie mioceniowym, pokryta utworami czwartorzędowymi (piaski, żwiry, gliny morenowe), to teren nizinny, lekko pofałdowany, od południa osłonięty pasmem Pogórza, z pozostałych stron lasami, zatrzymującymi zimne wiatry. Te specyficzne warunki geograficzne i przyrodniczo-klimatyczne sprawiają, że należy do najcieplejszych, poza Dolnym Śląskiem regionów w Polsce. Średnia roczna temperatura wynosi tu 7-8 stopni C, średnia lipca – 19 stopni, średnia stycznia – od –3 do –5 stopni. Pokrywa śnieżna zalega 60-70 dni w roku, okres wegetacji roślin sięga 225 dni, a roczna suma opadów to 600-800 mm. Klimat sprzyja rolnictwu, zaś czynnikiem dla niego niekorzystnym są mało urodzajne gleby.

Pierwotnie tereny te pokrywała rozległa Puszcza Sandomierska. Człowiek czerpał obficie z jej bogactw, zapewniała też ochronę przed najazdami Tatarów, Rusinów, Litwinów. Intensywna eksploatacja puszczy, poczynając od średniowiecza, doprowadziła do wytrzebienia dużej części lasów. Na karczowiskach lokowano osady, uzyskiwano pola uprawne. Zachowały się jednak spore, naturalne enklawy puszczańskie, prawnie chronione, w postaci rezerwatów przyrody i terenów o ograniczonej działalności człowieka. Znaczna część regionu należy do Kolbuszowsko-Głogowskiego i Sokołowsko-Wilczowolskiego obszarów chronionego krajobrazu. Warunki naturalne: duża lesistość, wiele rzek i strumieni, łąki, torfowiska, bagna, wydmy piaszkowe, bogate runo leśne tworzą doskonałe siedliska dla licznych rodzajów fauny. Żyją tu m.in. sarny, jelenie, dziki, borsuki, kuny leśne, lisy, zające, żółwie błotne, bociany czarne, dzięcioły, jastrzębie, kanie, potrzaszce, wiele rodzajów motyli, owadów, rzadko występujących w innych częściach kraju. Zróżnicowana jest szata roślinna. W lasach dominuje sosna z domieszką brzozy, okazami dębów, buków i skupiskami łągu. W podszyciu rosną maliny, jeżyny, żurawina, jagody, paprocie, mchy i grzyby. Najcenniejsze enklawy przyrody objęte są ochroną ścisłą w trzech rezerwach.

Rezerwat „Buczyna” na Płaskowyżu Kolbuszowskim im. Władysława Szafera w Przylęku. Zajmuje obszar około 20 ha i stanowi fragment naturalnego lasu liściastego, otoczonego sztucznymi drzewostanami sosnowymi i wydmami piaskowymi. Rosną tu wspaniałe okazy buczyny karpackiej i rzadkie gatunki roślin, m.in. kostrzewa górską, wawrzynek wilczelyko, kłokoczka południowa, buławnik mleczoлистny. W rezerwacie znajdują się siedliska sarny, dzika, dzięcioła czarnego, świstunki leśnej. Ustawione przy trasie tablice informują o osobliwościach rezerwatu.

Rezerwat „Jaźwiana Góra” w rejonie Komorowa i Ostrów Baranowskich o powierzchni 3,92 ha. Jego nazwa pochodzi od starsłowiańskiego słowa jaźwiec (nora) lub jaziec, określającego borsuka. W naturalnym fragmencie lasu jodłowo-bukowego z pojedynczymi egzemplarzami dębów, znajdują się siedliska borsuka i skupiska rzadkich roślin.

badger. Even today, in the fragment of natural fir and beech forest accompanied by single exemplars of oak trees, habitats of badger and clusters of rare plants can be found. The **Zablocie Reserve** occupies 531 ha of land near the village of Poręby Kupieńskie. Its main attraction is a complex of fish ponds and numerous birds' breeding sites, including black stork, western marsh harrier, sandpiper, lesser spotted eagle, European honey buzzard, red-necked grebe and shrike. Colonies of several species of wild ducks are also observed. Very rare are plants such as: European white waterlilies, ostrich fern and gladiolus.

Numerous, monumental specimens of trees, mainly oaks and lindens, are remains of the original wilderness and old mansion parks. Most interesting ones can be found in Niwiska, Kosowy, Wola Ociecka, Dzikowiec, Trzęsówka, Huta Komorowska, Przyłek, Werynia, Trześć (parks) and also in Skrzyszów (next to the old manor) and Zdżary (near forester's lodge). Post-glacial lake in Sadykierz, rich in the habitat of European white waterlily, has a unique natural value and should be considered a natural reserve.

Na ścieżce przyrodniczo-edukacyjnej / on the nature educational path

Stawy w parku dworskim w Dzikowcu / Dzikowiec – ponds in manor-house park

Rezerwat „Zabłocie”, położony w pobliżu Porąb Kupieńskich, na powierzchni 531 ha. Jego atrakcją jest kompleks stawów rybnych oraz liczne stanowiska lęgowe ptaków, m.in. bociana czarnego, błotniaka stawowego, bekasa, orlika krzykliwego, trzmielojada, perkoza rdzawoszyjnego i dzierzby. Można tu zobaczyć kolonie kilku gatunków dzikich kaczek. Osobliwościami flory są: grzybień biały, pióropusznik biały i mieczyk dachówkowaty.

Pozostałościami puszczy oraz dawnych parków dworskich są liczne, pomnikowe okazy drzew, głównie dębów i lip. Można je podziwiać m.in. w Niwiskach (park), w Kosowach, Skrzyszowie (obok zabytkowego dworu), Woli Ocieckiej (park), Dzi-kowcu (park), Trzęsówce (park), Hucie Komorowskiej (park), Przyłęku (park), Weryni (park), Zdżarach (obok leśniczówki), Trześni (park). Wyjątkową wartość przyrodniczą ma jezioro polodowcowe w Sadykierzu ze stanowiskiem grzybienia białego, które powinno zostać uznane za rezerwat przyrody.

Krajobrazy / landscapes

Rezerwat Buczyzna / Reserve Buczyzna

Sowa uszata w Rezerwacie „Buczyzna”
Screech owl in the Reserve of „Buczyzna”

Historical background

The settlement in Sandomierz Basin appeared at the end of Palaeolithic Era (ca. 8000 BC), while its permanent forms were established in Neolithic Age (5000-1800 BC). Dense, full of game and groundcover wilderness, together with rivers abounding in fish and barely reachable land were conducive to gatherers and hunter's settlements. By now, more than 40 archaeological sites have been documented. Majority includes potsherds of numerous flint and stone tools, bones and fragments of ceramic, all representing cultures of the Neolithic Era. The Bronze Era (1800-700 BC) brought a reinforcement of settlement processes, primarily in river valleys and on naturally defensive elevations. The so-called Lusatian culture that covered majority of the territory of Poland has spread and brought huge civilisational progress. Next centuries maintained a continuity of settlement, enhanced by use of iron produced from local deposits of low-grade ore. Transient setback in settlement that begun in the 4th century AC had been caused by the Huns' invasion and subsequent Migration Period to the south, but it boosted again from the 12th century. The colonisation undertaken by the king Casimir III the Great, in the middle of 14th century, yielded in thousands of new settlements being established. During this colonisation period Raniżów, Borek and Ostrów appeared, however further settlement development has been interrupted by constant Tatars' invasions, who burn villages, plunder cattle and horses and capture slaves into jasyr (captivity). Situation became stable in the mid-15th century when new settlements started to appear, i.e. Cmolas, Kolbuszowa, Werynia, Ocieka, Niwiska, Trześń, Świerczów. However, it was the 16th century when majority of nowadays villages had been founded, including Lipnica, Ostrowy Tuszowskie, Dzikowiec, Przyłęk, Zielonka, Przedbórz. In the final stage of colonisation, mainly industrial settlements were established. Its population has been mainly engaged in exploitation of forests, beekeeping, iron smelting in wood-fired blast furnaces called bloomer and production of potash, tar, birch-tar, charcoal and shakes. Names of villages give an evidence of those activities.

Despite subsequent, successful battles of Polish chivalry, the threat posed by the Tatar's hordes still existed. In 1531, Great Royal Hetman Jan Tarnowski (second-highest military commander of the state) in the battle of Obertyn routed Tatar's troops and army of Moldavian hospodar Peter Reresz, taking over 1000 prisoners of war. After return from Pokuttya, Tatars taken to captivity had settled in Hetman's property. They had established a new settlement in the vicinity of Ociek, called Sadykierz. Even nowadays one can come across second names in the village that resemble Tatar's origin (i.e. Kurgan, Bezera, Nogaj). The final completion of fights with Tatars took place only in 1699, after the Treaty of Karlowitz. However, some time earlier in 1655 year, the region of Lesser Poland had experienced the Deluge and Swedish invasion and occupation.

In 1657 the southern part of the Sandomierz Basin had been ravaged by the army of George II Rákóczi from Transylvania. Kolbuszowa, Majdan and other towns and villages were also affected during Bar Confederation when plundered by both Russian soldiers

Kartki z historii

Osadnictwo w Kotlinie Sandomierskiej pojawia się pod koniec epoki paleolitu (ok. 8 tys. lat p.n.e), natomiast stałe jego formy sięgają neolitu (5000 - 1800 p.n.e). Gęsta, pełna zwierzyny i runa puszcza, obfitująca w ryby rzeki, trudno dostępny a przez to bezpieczny teren, sprzyjały zakładaniu osad myśliwych i zbieraczy. W omawianym rejonie udokumentowano do tej pory ponad 40 stanowisk archeologicznych z licznymi znaleziskami krzemiennych i kamiennych narzędzi, kości, fragmentów ceramiki, reprezentującymi neolityczne „kultury”. Epoka brązu (1800–700 lat p.n.e.) przynosi nasilenie procesów osadniczych, przede wszystkim w dolinach rzek i na z natury obronnych wzniesieniach. Rozprzestrzeniła się wówczas tzw. kultura łużycka, która przyniosła ogromny postęp cywilizacyjny i obejmowała swym zasięgiem większość obszaru Polski. Przez następne stulecia utrzymuje się ciągłość osadnictwa na tym terenie, a w użycie wchodzi żelazo, wytwarzane z lokalnych złóż niskoprocentowych rud. Najazdy Hunów w IV wieku n.e. i następująca po nich wielka wędrówka ludów na południe, za linię Karpat, spowodowały przejściowe zahamowanie osadnictwa, ale poczynając od wieku XII znów się ono ożywia, a podjęta przez króla Kazimierza Wielkiego, w połowie XIV wieku, akcja kolonizacyjna, owocuje powstaniem dziesiątków nowych osad. Lokowano wówczas m.in. Raniżów, Borek, Ostrów, ale dalszy rozwój osadnictwa przerywają ustawiczne najazdy Tatarów, którzy palą wsie, biorą w jasyr mieszkańców, rabują bydło, konie. Od połowy XV wieku sytuacja stabilizuje się i powstają kolejne osady: Cmolasy, Kolbuszowa, Werynia, Ocieka, Niwiska, Trześń, Świerczów. W XVI wieku założono większość, istniejących obecnie wsi, m.in. Lipnicę, Ostrowy Tuszowskie, Dzikowiec, Przyłek, Komorów, Zielonkę, Przedbórz. W końcowym etapie kolonizacji tych ziem lokowano głównie osady o charakterze przemysłowym, których ludność zajmowała się eksploatacją puszczy, wytopem żelaza w opalanych drewnem piecach hutniczych zwanych dymarkami, produkcją smoły, potażu, dziegiu, węgla drzewnego, gontów, a także bartnictwem. Świadczą o tym nazwy wsi: Hucisko, Huta Przedborska, Poręby Dymarskie, Kopcie, Huta Komorowska, Zdżary, Ruda.

Jednak zagrożenie ze strony hord tatarskich nadal istniało, mimo kolejnych, zwycięskich bitew rycerstwa polskiego. W 1531 roku Jan Tarnowski, hetman wieki koronny, rozgromił pod Obertynem wojska tatarskie i armię hospodara mołdawskiego Piotra Reresza, biorąc ponad 1000 jeńców. Po powrocie z wyprawy na Pokucie, osadził wziętych do niewoli Tatarów w swoich dobrach. Założyli oni nową osadę w sąsiedztwie Ocieki, zwaną Sadykierz. Do dziś spotyka się tam nazwiska, przypominające o tatarskim rodowodzie (Kurgan, Bezera, Nogaj). Ostateczne zakończenie walk z Tatarami nastąpiło dopiero w 1699 roku, po zawarciu pokoju karłowickiego. Wcześniej jednak, w 1655 roku, Małopolskę nawiedził „potop” szwedzki, a w 1657 południową część Kotliny Sandomierskiej spustoszyły wojska Jerzego II Rakoczego z Siedmiogrodu. Kolbuszowa, Majdan i inne miejscowości ucierpiały w czasie konfederacji barskiej, łupione zarówno przez żołnierzy

and confederates. As a result of all those disasters, the region declined economically and the subsequent First Partition of Poland didn't result in much opposition or will to fight in defence of the homeland. Inhabitants of poor, devastated and starving villages wanted only peace, and the Austrians invading Galicia ensured it.

The region - situated at the peripheries of Galicia - for the next hundred years or so had been stuck in economic, social and political stagnation. Even the Galician Slaughter in 1846, which stopped the outbreak of national uprising by peasants' rising against their squires, it took rather peaceful course. In 1863, after an outbreak of the January Uprising in Russian partition, many volunteers from Kolbuszowa and Ropczyce region had set out on the north riverside of the Vistula, aiming to join fighting detachments. In the forests near Ocieka and Wola Ociecka troops consisting of volunteers from various parts of Galicia were created. The Romers - owners of the manor in Wola Ociecka, supplied them with food, arms and shelter in their property. The failure of the January Uprising found numerous participants and refugees trying to flee from tsarist repressions and looking for shelter and new home within the borderland of Galicia.

An economic recovery of the region followed the set-up of Galician autonomy in 1867. First manufactories and industrial plants appear along new beaten tracks and so-called Galician Transversal Railway line. At the turn of 19. and 20. century national and political awareness begins to be evident amongst residents. Numerous social committees, social organisations of fireman and farmers, provident funds and reading rooms were established. Newly emergent National Education Council endeavored to building schools, training teachers and developing education, particularly in rural areas. Young people join paramilitary organisations, including the Riflemen's Association, and participate in military training run by the Polish Gymnastic Society Falcon. Many of them later in life joined Polish Legions.

Kolbuszowa - cmentarz żydowski
Jewish cemetery

During World War I, the region has suffered huge material losses when soldiers from both fighting armies stripped villages of cattle, horses and grain causing famine, outbreaks of epidemic diseases and many casualties. The Interbellum brought the reconstruction from the damage and re-growth of the economy, but it did not improve financial situation of a rural area. Low prices of agricultural products, ruinous taxes and overpopulation that forced an economic emigration, all incurred general dissatisfaction and riot impulses,

rosyjskich, jak też konfederatów. W efekcie tych klęsk nastąpił upadek gospodarczy regionu, a pierwszy rozbiór Polski nie wywołał tu większych odruchów sprzeciwu czy woli walki w obronie ojczyzny. Mieszkańcy biednych, wyniszczonych i głodujących wsi pragnęli jedynie spokoju, a ten wkraczający do Galicji Austriacy zapewniali.

Przez następne prawie sto lat, położone na peryferiach Galicji ziemie tkwiły w stagnacji gospodarczej, społecznej i politycznej. Nawet rabacja galicyjska w 1846 roku, która rękami chłopów, palących dwory i mordujących „panów”, powstrzymała wybuch powstania narodowego, tutaj przebiegała dość spokojnie, nie licząc incydentalnych zająć i kilku

ataków gromad chłopskich na dwory.

W 1863 roku, po wybuchu powstania styczniowego w zaborze rosyjskim, wielu ochotników z Kolbuszowskiego i Ropczyckiego wyruszyło za Wisłę, by przyłączyć się do walczących oddziałów. W lasach w pobliżu Ocieki i Woli Ocieckiej tworzone „partie”, składające się z ochotników z różnych stron Galicji, a właściciele dworu w Woli Ocieckiej – Romerowie, zaopatrywali je w żywność, broń, udzielali

schronienia w swoich dobrach. Po klęsce powstania, wielu jego uczestników, uciekając przed represjami carskimi, na przygranicznych obszarach Galicji znalazło swój nowy dom.

Wola Ociecka – dawny dwór Romerów
The former Romer family's manor house

Po ustanowieniu autonomii Galicji w 1867 roku, następuje ożywienie gospodarcze regionu, powstają pierwsze zakłady przemysłowe, bite drogi, linia kolejowa, tak zwana transwersalna, a na przełomie XIX i XX wieku zaczyna się budzić świadomość narodowa i polityczna mieszkańców. Tworzone są organizacje społeczne, straże pożarne, kółka rolnicze, kasy pożyczkowe, czytelnie. Powołana do życia Rada Szkolna Krajowa podejmuje starania o budowę szkół, kształcenie nauczycieli, rozwój oświaty, zwłaszcza na wsi. Młodzi ludzie wstępują do organizacji paramilitarnych, m.in. „Strzelca”, biorą udział w ćwiczeniach wojskowych prowadzonych przez Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. Wielu z nich wstąpi później do Legionów Piłsudskiego.

Podczas I wojny światowej region poniósł ogromne straty materialne, a żołnierze obu walczących armii ogołocili wsie z bydła, koni, zboża, przez co panował głód, szerzyły się epidemie chorób, zbierając wiele ofiar. Lata międzywojenne przyniosły odbudowę ze zniszczeń i ponowne ożywienie gospodarcze, które jednak nie poprawiło sytuacji materialnej wsi. Niskie ceny produktów rolnych, rujnujące podatki, przeludnienie zmuszające do szukania chleba na emigracji, wywoływały niezadowolenie i odruchy buntów, m.in. strajki chłopskie. Budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego przyniosła nadzieję na zmiany, lecz wybuch II wojny światowej zniweczył je całkowicie.

i.e. peasants' strikes. Construction of the Central Industrial District brought some hope for change, but an explosion of World War II thwarted it completely.

During the Nazi occupation, Germans have converted the southern outskirts of the Sandomierz Wilderness into an enormous military camp with system of firing grounds, training centres, Wehrmacht and SS units, technical background and forced labour camps. Firing camp of V-1 and V-2 missiles had been built in Blizna and nearby Pustków became a site of a concentration camp. More than 30 village have been evicted, houses burned and infrastructure ruined. Difficult times of reconstruction and restoration of damaged rural life fell on times of the People's Republic of Poland. During communist reign basics of technical and municipal infrastructure had been created, local roads had been built, electrification had been carried out and many objects of public utility had been created. However centralised, centrally planned economy and politicization of almost all areas of life allowed only for creation of deplorable model of development. After system's transformations and political power's changeover to local governments, rapid, unrecorded before acceleration altering the image of the region, had been observed. Results are impressive and described in the further, detailed section of the guide.

Zabudowania dawnej niemieckiej kolonii / Former German colony development

This land, the primeval Sandomierz Forests

These impenetrable, ancient backwoods so much loved by the Lasowiacy brothers

This folk hard working like their fathers and grandfathers before them

And every picture tells a story ...

Jan Puk, folk poet from Trześć

W czasie okupacji hitlerowskiej południowe krańce Puszczy Sandomierskiej Niemcy przekształcili o olbrzymi obóz wojskowy z systemem poligonów, ośrodków szkoleniowych, jednostek Wehrmachtu i SS, zapleczem technicznym, obozami pracy przymusowej. W Bliźnie zbudowano poligon rakiet V-1 i V-2, w pobliskim Pustkowie – obóz koncentracyjny. Wysiedlono ponad 30 wsi, spalono domy i po zakończeniu wojny mieszkańcy wracali na gruzowiska. Rozpoczął się trudny okres odbudowy, przywracania do życia zniszczonych wsi. W latach PRL stworzono podstawy infrastruktury komunalnej i technicznej, zbudowano lokalne drogi, przeprowadzono elektryfikację, powstało wiele obiektów użyteczności publicznej, ale scentralizowana, odgórnie zarządzana gospodarka i upolitycznienie wszystkich niemal dziedzin życia pozwalały jedynie na stworzenie „siermiężnego” modelu rozwoju. Po przemianach ustrojowych, oddaniu władzy w ręce samorządów nastąpiło gwałtowne przyśpieszenie, zmieniające oblicze tej ziemi w nie notowanym w naszej historii tempie. Efekty są imponujące, będziemy o nich mówić w dalszej, szczegółowej części przewodnika.

Blizna – Park Historyczny / Historical Park

Ocieka – bunkry niemieckie
Old German bunkers

*Ta ziemia, dawna Puszcza Sandomierska
Te bory, knieje pokochała brać lasowiacka
Ten lud pracowity od pradziada
Tak historia powiada...*

Jan Puk, poeta ludowy z Trześni

The Lasowiacy, Former Natives of the Region

The Sandomierz Forest was not an attractive place to settle and as such was not populated before the 14th century. Periodically, the dwellers of the settlements on its outskirts ventured deeper into its backwoods, fleeing from foreign invasions, mainly the Tartar military incursions into Poland and it was the place of a big game hunt for the royal court, dukes and magnates. King Casimir the Great decreed to build a castle in Przyszów (today the place belongs to the Bojanów commune, bordering on the Majdan Królewski commune) and stayed in it many times while hunting. A similar castle was built in Ranizów. The situation changed on the turn of the 15th and 16th centuries when newcomers started to flow into these peaceful and safe backwoods from various parts of the country, especially from Małopolska (Little Poland) and Mazowsze and groups of settlers from Ruthenia, Lithuania and Wallachia. Some Tartar and Turk, and later Cossack prisoners of war, also settled here. The conditions of living in the forest were hard but at the same time the local settlements enjoyed relatively large autonomy and isolation from the outside world protected them from too much interference from the owners of the land. But it required considerable self-sufficiency; living by the fruit of the forest: meat, honey, berries and mushrooms, and very limited farm produce. With time, the colonists started some industries based on easily accessible raw material which was wood and the craft specialization appeared. They produced wood tar, potash, charcoal and iron smelted in bloomeries. These products were bartered for tools, necessary for settlers, utilitarian articles, clothing etc.

The versatile ethnic mosaic, people of different languages, customs, traditions and religions, living in the forest community, cut off from civilisation, became assimilated and gradually developed a separate ethnic group identifying themselves with their own material and spiritual culture: their specific dialect, religious beliefs, clothes, architecture and rich observances and rituals. The domination of the Polish native element caused that the dialect was one of the Polish language. The people from the forests started to call themselves „Lesioki”. Its difference was noticed first by Oskar Kolberg, an outstanding ethnographer of the 19th century and in the second half of the 19th century the literature adopted the term of „Lasowiacy”. Rev. W. Michna in his diary wrote about them:

The people settled in the Sandomierz Forests (...) is the proof that their ancestors stubbornly stood by their old faith (i.e. paganism – author's note). Nowhere else did I find so many superstitions, prejudices, magic and witchcraft as here (...). In few places elsewhere did I find so robust health as among Lasowiacy (...). Thus, people say that Mazur from the forests is the best and most tenacious soldier. That is why they have the nickname: “Mazur, a scoundrel of the deepest dye”.

Lasowiacy, dawni mieszkańcy regionu

Puszcza Sandomierska nie była atrakcyjnym terenem osadniczym, toteż pozostawała nie zaludniona aż do XIV wieku. Pojawiali się w niej, okresowo, mieszkańcy osad z jej obrzeży, uciekający przed obcymi najazdami, głównie Tatarów, stanowiła też miejsce łowów na „grubego zwierzę” dla dworu królewskiego, książąt i możnowładców. Król Kazimierz Wielki kazał wybudować zamek myśliwski w Przyszowie (dziś gmina Bojanów, granicząca z gminą Majdan Królewski) i wielokrotnie w nim gościł podczas polowań. Podobny obiekt powstał w Ranizowie. Ta sytuacja zmieniła się na przełomie XV i XVI wieku, kiedy w spokojne, bezpieczne ostępy leśne napływać zaczęli przybysze z różnych stron kraju, a zwłaszcza z Małopolski i Mazowsza oraz grupy osadników z Rusi, Litwy, Wołoszczyzny. Osadzano tu także jeńców tatarskich, tureckich, a nieco później – kozackich. Warunki życia w puszczy były trudne ale jednocześnie, powstające tu osady cieszyły się znaczną autonomią, a izolacja od świata zewnętrznego chroniła je przed zbyt dużą ingerencją właścicieli. Zmuszała jednak do daleko posuniętej samowystarczalności – życia w oparciu o zasoby lasu: mięso, miód, jagody, grzyby i bardzo ograniczoną produkcję płodów rolnych. Koloniści, z upływem czasu, zaczęli rozwijać działalność przemysłową wykorzystując o łatwo dostępny surowiec – drewno, przy czym zaznaczała się specjalizacja w produkcji. Wytwarzano więc smołę, dziegieć, potaż, węgiel drzewny, wytapiano w dymarkach żelazo. Wyroby te wymieniane były na niezbędne dla osadników narzędzia, przedmioty użytkowe, odzież itp.

Wielobarwna mozaika etniczna, ludzie o różnych językach, obyczajach, religiach, żyjąc w puszczańskim wspólnocie odcięci od cywilizacji, zasymilizowali się i stopniowo wykształciła się odrębna grupa etnograficzna, identyfikująca się własną kulturą materialną i duchową: specyficzną gwarą, wierzeniami religijnymi, ubiorem, architekturą, bogatą sferą obrzędowości. Przewaga elementu rodzimego sprawiła, że grupa ta posługiwała się gwarą języka polskiego. Lud z puszczy zaczął się określać mianem „Lesioków”. Jego odmienność dostrzegł, jako pierwszy, Oskar Kolberg, wybitny XIX-wieczny etnograf, a w nauce przyjęło się w II połowie XIX wieku określenie „Lasowiaczy”. Żyjący wśród nich ks. W. Michna tak o nich pisał w swoim pamiętniku:

Lud sam w Puszczy Sandomierskiej osiadły (...) jest nam dowodem, że jego dziadkowie stali opornie przy starej wierze (pogaństwie – przyp. aut.). Nigdzie nie znalazłem tylu zabobonów, przesądów, czarów, jak tutaj (...). Mało gdzie znalazłem takie czerstwe zdrowie i wytrzymałość na wszystkie zmiany powietrza jak u Lasowiaków. Stąd też idzie, że Mazur z puszczy jest najlepszym i najwytrwalszym żołnierzem...

Kolbuszowa – skansen – lasowiacka chata i jej wnętrze

The Lasowiacy cottage and its interior

Franciszek Kotula, a deceased folklore historian from Rzeszów and author of numerous publications about ethnic groups, an expert in the Lasowiacy culture, frequently hiking across this unusual region, took the following note:

These were very funny people, because they were different both in their attire and speech. They wore laced clogs on their feet and high hats on their heads, with “corn-cobs” with hair escaping from under them. They were dressed in white linen tops or russet overcoats and they had their so-called “conscience” always naked.

The Lasowiacy lived by the fruit of the forest; they respected and even revered the forest. They used to say “The forest is our father”. (“Las, ociec nas”). The Lasowiacy local craftsmen: carpenters, joiners, blacksmiths and coopers produced tools, furniture and domestic appliances, everyday items and everything that was needed on a farmstead. The abundance of wood permitted building houses without much frugality. They were large, comfortable and, sometimes, in the backwoods they had a bit distorted proportions: they looked too short for their width and height. They were thatched, the logs were joined using interlocking double-notch joints, with the logs ends extending beyond the corners. The log cabins did not have chimneys and smoke escaped through a hole in the ceiling and spread around the attic and through the gaps outside. The “smoky” log cabins were built until the beginning of the 20th century. Chimneys became popular after the First World War. At that time the earlier threshing floor – very practical, as

Franciszek Kotula, rzeszowski badacz kultury ludowej, autor wielu publikacji o grupach etnograficznych, znawca kultury lasowiackiej, wędrując przez tę niezwykłą krainę, zanotował m, in.:

Byli to bardzo śmieszni, bo jacyś inni ludzie, inni ze względu na ubiór, jak na mowę. Mieli więc na nogach sznurowane chodaki, a na głowach wysokie czapy z „kukurydzami”, spod których jakby uciekały długie włosy. Ubrani byli w bielutkie płótniaki lub brązowe sukmany, a tak zwane sumienie mieli zawsze gołe.

Lasowiaci żyli z lasu i szanowali, wręcz czcili las, co przejawiało się m.in. w często używanym powiedzeniu: „Las, ociec nas”. Lasowiaccy rzemieślnicy: cieśle, stolarze, kowale, bednarze, garncarze pracowali w oparciu o surowce, pochodzące z puszczy. Dostatek drewna sprawiał, że nie oszczędzano na nim budując domy mieszkalne. Były obszerne, wygodne, a niekiedy, w głębi puszczy, mniejsze, nieco zachwiane w proporcjach, jakby za krótkie w stosunku do szerokości i wysokości. Kryto je słomą, belki układano „na obłap”, pozostawiając wystające „ostróżki”. Chaty nie miały kominów – dym z paleniska wydostawał się przez otwór w powale i rozchodził po strychu, następnie szparami w strzesze uchodził na zewnątrz. „Dymne”, nazywane też „kurnymi” chaty

budowano jeszcze na początku XX wieku – kominy upowszechniły się po I wojnie światowej. Wtedy też, w miejsce glinianych polep, praktycznych z uwagi na trzymanie w chatach drób, pojawiły się podłogi drewniane z grubych desek. Dominującym typem była zagroda jednobudynkowa (pod jednym dachem część mieszkalna i gospodarcza), ale bogatsi pozwalali sobie na budowę oddzielnych obór, stodół, chlewików i pokrywanie dachów gontem.

Powszechną umiejętnością we wsiach lasowiackich było wytwarzanie na własny użytek różnych sprzętów domowych: dzieżek, konewek, cebrzyków, niecek, łopat do chleba, grabi, mioteł, łyżek, koszy, opałek itp. Do hodowli pszczoł służyły ule słomiane, tzw. kuszki, a także kłodowe, figuralne, które wyeliminowały tradycyjne bartnictwo w leśnych barciach. Pod koniec XVIII i na początku XIX wieku leśne osady przemysłowe traciły dotychczasowe znaczenie i rozpoczyna się ich upadek. Huty szkła i żelaza doprowadzają do wycięcia drzewostanów bukowych, dębin i innego, twardego drewna, którym

Strój lasowiacki / The Lasowiaczka outfit

the poultry was kept in the cabins – was replaced with wooden floors made of thick planks. One-building farmsteads (residential and utility area under one roof) prevailed; the richer built separate cowsheds, barns and pigsties, and the roofs were shingled.

The skills of making different household items such as kneading troughs, small wooden tubs, bread shovels, spoons, brooms, rakes etc. for peasants' own use were common in the forest settlements. Hives made of straw, in local dialect called "kuszki" were used for bee-keeping but they were replaced by log-shaped, figure-shaped hives and the traditional forest bee-keeping in hollows in tree trunks was eliminated. At the end of the 18th century and at the beginning of the 19th century the forest craft settlements started to lose their economic importance. The glass- and iron-making caused depletion of beech and oak stands and other hard wood which was used for industrial purposes and these "industries" gradually disappeared.. The demand for the Lasowiacy products, axle grease and wood tar, declines. The market is flooded with cheaper and technologically more advanced product of mass industry. The forest natives live by handicraft, mainly selling wood articles, producing shingle and honey, and running farms.

The civilisation gradually enters the forests which means opening of the Lasowiacy community to the outer world. The unique architecture, culture, garments and habits began to disappear after the First World War and after the Second World War the Lasowiacy villages could not resist "modernity". They were affected by the unification of the village architecture and way of life. The old houses quickly disappeared from the rural landscape as they were the relics of the time of "ignorance and backwardness". Today, very rarely we can encounter an old, usually abandoned and ruined, cottage or a utility building. Here and there stands a forgotten roadside shrine, a statue of a saint or a cross proving deep religious beliefs of these people. The natural landscape remained unchanged though it is not the same forest as it used to be and almost every place can be reached by car. But a hiker's imagination can still be stimulated by backwoods wilderness where crystal water springs can be found and ferns are higher than a man and the echoes of the past sound in the dark thicket.

But there is also some optimism. Thanks to the efforts and commitment of the social activists, lovers of the past and folklore, museologists, people of culture and with the support of local authorities, in 1978 an open-air Folklore Museum was opened in Kolbuszowa where the old architecture and – generally – the culture of Lasowiacy and their neighbours – the Rzeszowiacy – is presented (the description can be found when visiting Kolbuszowa).

Kolbuszowa – skansen – wiatraki
Open-Air Ethnographic Museum – windmills

je opalano, więc kolejno są likwidowane. Spada zapotrzebowanie na lasowiackie wyroby: maź, dziegieć, smołę. Rynek zasypują tańsze, doskonalsze technicznie produkty „wielkiego przemysłu”. Mieszkańcy puszczy utrzymują się z rękodzieła, głównie ze sprzedaży wyrobów z drewna, produkcji gontów, miodu i uprawy roli.

Powoli do puszczy wkracza cywilizacja, a to oznacza otwarcie wsi lasowiackich na świat zewnętrzny. Specyficzna architektura, kultura, stroje, zwyczaje zaczęły zanikać po pierwszej wojnie światowej, a po drugiej wsie lasowiackie nie oparły się „nowoczesności”. Dosięgła je unifikacja budownictwa wiejskiego i stylu życia. Stare domy szybko zniknęły z pejzażu – wszak były relikdami czasów „ciemnoty i zacofania”. Dziś, już tylko sporadycznie natknąć się można na starą, przeważnie opuszczoną i zrujnowaną chałupę czy obiekt gospodarzy. Jeszcze, tu i ówdzie tkwi w zapomnieniu kapliczka przydrożna, figura świętego czy krzyż, świadczące o głębokiej religijności tych ludzi. Niezmienny pozostał krajobraz, choć to już nie ta sama puszcza co dawniej i niemal do każdego jej miejsca dojechać można samochodem. Nadal jednak wyobraźnię wędrowca pobudzają leśne uroczyska, gdzie tryska krystalicznie czysta woda, paprocie są wyższe od człowieka, a w mrocznej gęstwinie odzywają się echa przeszłości.

Ale jest także refleksja o zabarwieniu optymistycznym. Dzięki ogromnemu zaangażowaniu i wysiłkowi społecznych działaczy, miłośników przeszłości i folkloru, muzealników, ludzi kultury, przy wsparciu lokalnych władz, w 1978 roku w Kolbuszowej otwarto skansen Muzeum Kultury Ludowej, w którym prezentowane jest budownictwo i szeroko pojęta kultura Lasowiaków i ich sąsiadów – Rzeszowiaków (opis przy zwiedzaniu Kolbuszowej).

Kolbuszowa – skansen / Open-Air Ethnographic Museum

Tourist routes and trails

Several tourist routes runs through the region, both marked and unmarked. Amongst these one can find walking trails, forest paths, bicycle and car routes. Tourism organisations, authors of local history publications, maps and brochures also recommend unmarked bicycle routes and encourage visits to most specific sites and facilities describing them and giving directions.

The area in question is covered by below-mentioned scenic tourist trails:

Walking trails:

- Green from Tuszów Narodowy (near Mielec) to Bór (near Głogów Małopolski), in the Kolbuszowa County crossing through Werynia, Kolbuszowa, Nowa Wieś, Zapole, Niwiska and Przyłęk;
- Green from Majdan Królewski to Baranów Sandomierski;
- Yellow, passing by the southern border of the Kolbuszowa County through the Zabłocie Reserve;
- Yellow from Niwiska, through Blizna and Ocieka to Ropczyce.

Bicycle routes (marked):

- Natural Route of the Sandomierz Wilderness (joins all educational and natural paths in the Kolbuszowa District): Blue (length 32 km); Green (length 17 km); Yellow (length 5,5 km); Red (length 3,5 km).

Educational and natural paths:

- Managed by the Kolbuszowa Forest Inspectorate: Białkówka in Nowa Wieś; Świerczówka in Świerczów; Dymarka in Płazówka and Poręby Dymarskie; Maziarnia in Wilcza Wola and Morgi in Kamień
- Managed by the Tuszyna Forest Inspectorate in the Buczyna Reserve in Przyłęk
- Managed by the Mielec Forest Inspectorate in the Jaźwiana Góra Reserve in Ostrowy Baranowskie
- Managed by the Nowa Dęba Forest Inspectorate in Huta Komorowska

Historic and educational paths:

- In the Footsteps of Cardinal Adam Kozłowiecki in Huta Komorowska

Thematic trails:

- Wooden Architecture Route including Open-Air Museum in Kolbuszowa and wooden churches in Cmolas and Poręby Dymarskie;
- Hasidic Route, created by The Foundation for the Preservation of Jewish Heritage in Poland, includes most important Jewish culture towns in south-eastern Poland, amongst those is Kolbuszowa (unmarked trail);
- Sub-Carpathian Route of Traditional Craft includes Kolbuszowa (unmarked)

We suggest starting the sightseeing from the capital of Lasowiacy Country – Kolbuszowa, through counties that belong to the Kolbuszowa District to finally reach the furthest county of Ostrów. Kolbuszowa can easily be used as a convenient base for visiting region as it is located on major road and rail communication routes.

Na turystycznych trasach

Przez omawiany region przebiega kilka szlaków, oznakowanych i nie oznakowanych. Są to szlaki piesze, ścieżki leśne, trasy rowerowe oraz samochodowe. Organizacje turystyczne, autorzy krajoznawczych publikacji, map, folderów polecają także trasy rowerowe, nie mające wymaganych oznakowań, a najczęściej zachęcają do zwiedzania konkretnych miejsc i obiektów, opisując je i podając sposób dojazdu czy dojścia.

Przez omawiany obszar przechodzą szlaki turystyczne:

- pieszy zielony z Tuszowa Narodowego (koło Mielca) do Boru koło Głogowa Małopolskiego, idący w powiecie kolbuszowskim przez Werynię, Kolbuszową, Nową Wieś, Zapole, Niwiska, Przyłęk;
- pieszy zielony z Majdanu Królewskiego do Baranowa Sandomierskiego
- pieszy żółty idący południowym krańcem gminy Kolbuszowa przez rezerwat „Zabłocie”;
- pieszy żółty idący z Niwisk przez Blizną, Ociekę do Ropczyc;
- trasy rowerowe (znakowane) na terenie gminy Kolbuszowa: niebieska (dł. 32 km), zielona (dł. 17 km.), żółta (dł. 5,5 km.) i czerwona (dł. 3,5 km.);
- ścieżki edukacyjno-przyrodnicze Nadleśnictwa Kolbuszowa: „Białkówka” w Nowej Wsi i „Świerczówka” w Świerczowie, „Dymarka” w Płazówce i Porębach Dymarskich, „Maziarnia” w Wilczej Woli, „Morgi” w Kamieniu;
- ścieżki edukacyjno-przyrodnicze Nadleśnictwa Tuszyma w rezerwacie „Buczyna” w Przyłęku;
- ścieżka edukacyjno-przyrodnicza Nadleśnictwa Mielec w rezerwacie „Jaźwiana Góra” w Ostrowach Baranowskich;
- ścieżka edukacyjno-przyrodnicza Nadleśnictwa Nowa Dęba w Hucie Komorowskiej;
- ścieżka historyczno-edukacyjna „Śladami Księdza Kardynała Adama Kozłowieckiego” w Hucie Komorowskiej;
- szlak Architektury Drewnianej obejmujący skansen w Kolbuszowej, drewniane kościoły w Cmolasie i Porębach Dymarskich;
- Przyrodniczy Szlak Puszczy Sandomierskiej – rowerowy, łączący wszystkie ścieżki edukacyjno-przyrodnicze w powiecie kolbuszowskim;
- szlak chasydzki utworzony przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, obejmujący najważniejsze miejscowości kultury żydowskiej w Polsce południowo – wschodniej. W powiecie kolbuszowskim na szlaku leży Kolbuszowa (szlak nie oznakowany);
- szlak Tradycyjnego Rzemiosła Podkarpacia obejmujący Kolbuszową (szlak nie jest oznakowany).

Proponujemy zwiedzanie, rozpoczynające się od „stolicy” krainy lasowiackiej – Kolbuszowej, poprzez należące do powiatu kolbuszowskiego gminy, a następnie, trochę oddalonej - gminy Ostrów. Kolbuszowa może być centralnym miejscem, dogodnym do zwiedzania regionu, a to z powodu położenia przy ważnych szlakach komunikacyjnych drogowych i kolejowym.

Kolbuszowa - the course of history and the present

area: 17 500 ha, population: 25 thousand

village administration centres: Bukowiec, Domatków, Huta Przedborska, Kłapówka, Kolbuszowa Dolna, Kolbuszowa Górna, Kupno, Nowa Wieś, Poręby Kupieńskie, Przedbórz, Świerczów, Werynia, Widelka i Zarębki

Kolbuszowa District Office

36-100 Kolbuszowa, ul. Obrońców Pokoju 21

tel.: 17 227 13 33, 17 744 42 38

www.kolbuszowa.pl, e-mail: umig@kolbuszowa.pl

District Police Headquarters in Kolbuszowa

36-100 Kolbuszowa Pl. Wolności 1, tel. 17-227-53-10

The John Paul II District Hospital in Kolbuszowa

36-100 Kolbuszowa ul. Grunwaldzka 4, tel. 17 227 12 22

Note:

Polish abbreviations in addresses:

ul. - street

Pl., Plac - square

Al. - Avenue

Kolbuszowa is located at the section of trunk road 9 from Radom to Barwinek (border with Slovakia) and at the railway line Rzeszów-Kolbuszowa-Ocice (Tarnobrzeg). New, modernized railway station was put into operation in 2009. In local scale, Kolbuszowa has convenient connections with Mielec, Sędziszów Małopolski, Tarnobrzeg and premises of other districts of Subcarpathian Voivodeship, therefore accessibility of the town does not pose difficulties.

The exact date of Kolbuszowa locating is not known and the first mention of settlement originates from 1504. At the time it belonged to the family of Tarnowscy, and its locator is known as Kolbuski or Kolbusz, from whom the settlement took its name. It did not differ from other settlements established on the outskirts of the Sandomierz Wilderness but it had favourable location along the trade route from Sandomierz to Przemyśl. Probably it was the location that had proved to be decisive in an effort to grant town privileges. This promotion occurred rather late, only in the second half of the 17th century (no later than in 1700). Around this time Jews started to settle in Kolbuszowa and quickly became a stimulating factor in economic development of the new town.

Non-existing today **Lubomirski Palace**, possession of the landowner's family, is bound to belong to this period. Today the traces of burghall fortifications (moat, shafts) and park complex, together with remains of subsequent grange (the 19th century granary) can be found within the manorial estate located at the right side of the road towards Rzeszów, almost opposite the roundabout. It is likely that the construction of the palace was initiated by Stanislaw Lubomirski – Krakow's governor at the beginning of the 17th century. The single-storeyed, brick building have been later extended by additional

Kolbuszowa – na szlaku historii i współczesności

powierzchnia: 17 500 ha, 25 tys. mieszkańców

sołectwa: Bukowiec, Domatków, Huta Przedborska, Kłapówka, Kolbuszowa Dolna, Kolbuszowa Górna, Kupno, Nowa Wieś, Poręby Kupieńskie, Przedbórz, Świerczów, Werynia, Widełka i Zarębki

Urząd Miejski w Kolbuszowej

36-100 Kolbuszowa, ul. Obrońców Pokoju 21

tel.: 17 227 13 33, 17 744 42 38

www.kolbuszowa.pl, e-mail: umig@kolbuszowa.pl

Komenda Powiatowa Policji w Kolbuszowej

36-100 Kolbuszowa Pl. Wolności 1, tel. 17-227-53-10

Szpital Powiatowy im. Jana Pawła II w Kolbuszowej

36-100 Kolbuszowa ul. Grunwaldzka 4, tel. 17 227 12 22

Przez Kolbuszową przebiega odcinek drogi krajowej nr 9 Radom – Barwinek (granica państwa) i linia kolejowa Rzeszów – Kolbuszowa – Ocice (Tarnobrzeg). W 2009 roku oddano do użytku zmodernizowaną stację kolejową w Kolbuszowej. Kolbuszowa ma również dogodne połączenie drogowe z Mielcem, Sędziszowem Młp., Tarnobrzegiem oraz z siedzibami innych powiatów województwa podkarpackiego. Dojazd do Kolbuszowej nie następuje zatem żadnych trudności.

Zacznijmy od kilku faktów z historii. Dokładna data lokowania Kolbuszowej nie jest znana, a pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z 1504 roku. Należała wtedy do Tarnowskich, a zasadźcą był niejaki Kolbuski lub Kolbusz, od nazwiska którego wzięła nazwę. Nie różniła się od innych osad założonych na skraju puszczy, ale miała korzystne położenie przy szlaku handlowym z Sandomierza do Przemyśla. Prawdopodobnie to właśnie usytuowanie okazało się decydujące w kwestii starań o nadanie osadzie praw miejskich. Awans ten nastąpił jednak dość późno, bo dopiero w drugiej połowie XVII wieku (nie później niż w 1700 roku). Wtedy też pojawili się w Kolbuszowej Żydzi, stanowiący czynnik dynamizujący rozwój gospodarczy nowego miasta. Z tym okresem związany jest **pałac Lubomirskich**, ówczesnych właścicieli Kolbuszowej. Dziś już nie istnieje, można jedynie, w obrębie dawnego zespołu dworskiego, po prawej stronie drogi z Rzeszowa, niemal naprzeciwko ronda, obejrzeć ślady fortyfikacji ziemnych (fosa, wały) i ślady założenia parkowego, tudzież pozostałości późniejszego folwarku (spichlerz – XIX w.). Budowę pałacu rozpoczął przypuszczalnie Stanisław Lubomirski, wojewoda krakowski na początku XVII wieku, wznosząc parterowy, murowany dwór. Potem dobudowano do niego drewniane piętro, którego projektantem miał być słynny

wooden first floor, supposedly designed by famous Dutch architect **Tylman of Gameren** (1632-1706), who was employed by Stanislaw Lubomirski since 1664.

At the time of Bar Confederation Kolbuszowa became one of main centre of the confederates, due to one of the uprising's leaders – Jerzy Marcin Lubomirski, and the above mentioned estate and palace. There is very few information about this basically legendary and definitely mysterious edifice. Damaged by fire and plundered during the Bar Confederation by Lubomirski's adversaries (and possibly also by Russian army) became the property of new Kolbuszowa's landowners – the family of Tyszkiewicz. Building slowly went to rack and ruin and was finally dismantled. Remaining fragments of palace's wooden floors are stored in the Museum of Kolbuszowa.

The biggest tourist attraction of Kolbuszowa is an **Open Air Heritage Park** exhibiting i.e. few dozen objects of historic architecture, at the same time documenting the history of the town. Towards Tarnobrzeg (Kościuszko St.) one can find former mansion outhouse originating from the 17th century. Nowadays the building accommodates the Museum of Folk Culture and local associations, including LGD Siedlisko and J. M. Goslar's Regional Culture Society. The museum's exhibition (Heritage Park) is located approximately 3 km from the town centre, towards Sędziszów Małopolski (Wolska St.).

The Jews appeared in Kolbuszowa in the second half of the 17th century. In 1736 there existed an established Jewish community (qahal) that possessed a synagogue, a mikveh, a school and later also a hospital. By the late 18th century Jews comprised for almost half of inhabitants of the town, and one of the most important residents was well-known at the time preacher - Abraham Heszal, a pupil of famous Elimelech of Leżajsk. The proof of agreeable coexistence of Poles and Jews and the importance of this minority in town's life can be provides by an adoption of Kolbuszowa's coat of arms in 1866 – containing a Greek cross and a Star of David accompanied by clasp hands symbolizing congenial cooperation of both nations. It's one of very few examples of Jews' appreciation in the country.

In 1941 Nazis created a ghetto where more than 2,5 thousands of Jews have been locked in. The ghetto was shortly liquidated in 1942. Nowadays, on the outskirts of main market in the town's centre one can find an abandoned, neo-classical synagogue built in 1826, a property of the Foundation for the Preservation of Jewish Heritage. Until 2009 the synagogue was occupied by the Regional Museum and the J. M. Goslar Regional Culture Society. The Jewish cemetery (kirkut), founded in 1739, is situated on the outskirts of the town. It has retained ca. 200 gravestones.

There are several other worth-seeing objects within the town. In the main market tourist often take photos next to renovated, covered in hipped roof **former urban well from the second half of the 19th century**, rebuilt to the current shape during World War II. About 600 meters from the main market (Obrońców Pokoju St.) stands **premises of Sokół Society** (built in 1908) with characteristic, specific architecture. At the moment it functions as premises of an Urban Cultural Centre. The dominant element in the central built-up area is the All Saints Collegiate church, built between 1750 and 1755 and destroyed by fire in 1852. It was rebuilt and expanded in 1929-1935. Very interesting is its interior with baroque elements and equipment. At the nearby ecclesial cemetery there is also a sepulchral **chapel**

architekt niderlandzki **Tylman z Gameren (1632-1706)**, od 1664 roku zatrudniony u Stanisława Herakliusza Lubomirskiego.

W czasie konfederacji barskiej, za sprawą jednego z jej przywódców, Jerzego Marcina Lubomirskiego i wspomnianego pałacu, Kolbuszowa stała się jednym z głównych ośrodków konfederatów. O losach tej, niemal legendarnej, a w każdym razie tajemniczej budowli wiemy niewiele. Uszkodzona pożarem i splądrowana w czasie konfederacji barskiej przez przeciwników Lubomirskiego, być może także przez Rosjan, trwała nadal, już jednak w rękach nowych właścicieli Kolbuszowej – Tyszkiewiczów. Powoli popadała w ruinę, w końcu ją rozebrano. Ocalałe fragmenty drewnianej posadzki z pałacu są przechowywane w kolbuszowskim muzeum.

Największą atrakcją w Kolbuszowej jest **skansen**, w którym znajduje się kilkadziesiąt obiektów zabytkowej architektury, dokumentujących jej dzieje. Przy ul. Kościuszki, przy trasie do Tarnobrzega znajduje się parterowy budynek dawnej oficyny dworskiej, pochodzący z XVII wieku – pozostałość po założeniu dworskim Lubomirskich. Mieści się tu siedziba Muzeum Kultury Ludowej oraz lokalne stowarzyszenia, m.in. LGD „Siedlisko” i Regionalne Towarzystwo Kultury im. J. M. Gosłara. Ekspozycja muzealna (skansen) zlokalizowana jest przy ul. Wolskiej (około 3 km od centrum, w kierunku Sędziszowa Małopolskiego).

Żydzi pojawili się w Kolbuszowej w II połowie XVII wieku. W 1736 roku istniała gmina żydowska (kahał), posiadająca bożnicę, mykwę, szkołę, a później także szpital. Pod koniec XVIII wieku Żydzi stanowili blisko połowę mieszkańców miasta. Działął tu wówczas znany kaznodzieja Abraham Heszal, uczeń słynnego Elimelecha z Leżajska. O zgodnym współżyciu Polaków i Żydów oraz znaczeniu tej mniejszości w życiu miasta świadczy m.in. fakt, iż w 1866 roku przyjęty został herb Kolbuszowej z krzyżem greckim i gwiazdą Dawida oraz splecionymi w uścisku dłońmi, symbolizującymi zgodną współpracę obu nacji. To jeden z nielicznych przypadków w kraju takiego docenienia Żydów. W 1941 roku hitlerowcy utworzyli w mieście getto, w którym zamknięto 2,5 tys. Żydów. W 1942 roku getto zostało zlikwidowane.

Na obrzeżach rynku stoi klasycystyczna synagoga zbudowana w roku 1826, obecnie opuszczona. W pewnym oddaleniu od centrum położony jest też cmentarz żydowski (kirkut), założony w 1739 roku, na którym zachowało się około 200 nagrobków.

Kilka innych obiektów na terenie miasta jest wartych obejrzenia. W centrum Rynku uwagę zwraca wyremontowana, przykryta czterospadowym daszkiem **dawna studnia miejska z II połowy XIX wieku**, w obecnym kształcie z czasów II wojny światowej, przy której turyści chętnie robią sobie zdjęcia. Przy ul. Obrońców Pokoju około 600 metrów od Rynku stoi **budynek „Sokoła”** z 1908 roku, o charakterystycznej dla tych obiektów, ciekawej architekturze - obecnie siedziba Miejskiego Domu Kultury w Kolbuszowej. Elementem dominującym w zabudowie centrum jest kolegiata kolbuszowska p.w. Wszystkich Świętych. Świątynia została wzniesiona w latach 1750–1755, zniszczona pożarem w 1852 roku. Odbudowana i rozbudowana w latach 1929–1935, interesująca jest ze względu na znajdujące się w jej wnętrzu barokowe elementy wyposażenia. Na cmentarzu za kościołem, na wniesieniu, stoi **kaplica grobowa Tyszkiewiczów**, zbudowana

of the Tyszkiewicz family, built in 1892. The urban layout of the town with its main market and surrounding single-storeyed residential townhouses (the oldest from the 19th century) has a historic character. At present, the market square is under renovation which will be finalised in September 2012. Interesting townhouses and villas are located on town's access roads, i.e. Pilsudskiego St., Obrońców Pokoju St., Rzeszowska St., Kościuszki St. and Narutowicza St. The John the Baptist Parish Church in Kupno is also very interesting. It was built in 1914-1920 in the Vistula-neogothic style. Inside there is a stone, neo-roman altar with a sculpture of John the Baptist made in 1925 by a famous stone-cutter, Tadeusz Janik from Rzeszów. In 1998 the church was equipped with unique stained-glass windows portraying John the Baptist. They were designed by Rev. Piotr Cholewka

Nearby Werynia is worth visiting too. On the edge of the village towards Dzikowiec stands manorial estate of the Tyszkiewicz family including the 19th century landscape park with ponds and impressive specimens of old oaks, lindens and exotic trees, mansion house built between 1900 and 1905, grange from the turn of the 19th and 20th century with neo-Gothic granary (built in 1867) and manorial chapel (from 1873). Currently the estate accommodates a campus of the Department of Biotechnology of Rzeszow University. The complex of historic buildings is complemented by the 19th century roadside shrine, located opposite the landscape park.

Kolbuszowa is a rapidly developing town. More than a dozen of significant in a regional scale enterprises as well as Special Economic Zone Euro-Park Mielec is located here. Numerous educational and cultural establishments operate with modern public library being the town's pride. The J. M. Goslar's Regional Culture Society exists for more than half a century and is well-known of interesting exhibitions and publications about the region. Physical Culture and Sport Promotion Fund is thriving. It's main goals is to promote sport in the Community. The landmark of Kolbuszowa is "Fregata" indoor swimming pool. Cultural events are organised by the many local cultural organisations, like the Association for Local Initiative called "Kuznia". They develop cultural

Kolbuszowa - Kolegiata
Collegiate church

Kupno - kościół i witraże
Church and stained glasses

Werynia – pałac
Palace

Kolbuszowa – Miejski Dom Kultury
Municipal centre

w roku 1892. Zabytkowy charakter ma **układ urbanistyczny miasta z rynkiem** i otaczającą go zabudową w postaci parterowych w większości kamieniczek (najstarsze z XIX wieku). Obecnie na terenie rynku prowadzone są prace rewitalizacyjne, które zakończą się we wrześniu 2012.

Ciekawe domy i wille mieszczą się przy wylotowych ulicach miasta: Piłsudskiego, Obrońców Pokoju, Rzeszowskiej, Kościuszki i Narutowicza. Interesujący jest też **kościół parafialny w Kupnie p.w. św. Jana Chrzciciela** wybudowany w latach 1914-1920, w stylu nadwiślańsko-neogotyckim. Wewnątrz znajduje się neoromański, kamienny ołtarz z figurą św. Jana Chrzciciela z 1925 r. wykonany przez znanego kamieniarza Tadeusza Janika z Rzeszowa. W roku 1998 w kościele parafialnym pojawiły się oryginalne witraże tematycznie związane z postacią św. Jana Chrzciciela projektu O. Piotra Cholewki. Warto odwiedzić również pobliską **Werynię**. Na skraju wsi, przy drodze do Dzikowca znajduje się **zespół dworski Tyszkiewiczów**. W jego skład wchodzi park krajobrazowy z początku XIX wieku ze stawami, pięknymi okazami starych dębów, lip i drzew egzotycznych; pałac, wzniesiony w latach 1900-1905; folwark z (XIX/XX w.) z neogotyckim spichlerzem (1867) i kaplica dworska (1873). Obecnie w pałacu mieści się zamiejscowy **Wydział Biotechnologii Uniwersytetu Rzeszowskiego**. Uzupełnieniem zespołu zabytków jest przydrożna **XIX-wieczna kapliczka**, położona naprzeciwko parku.

Kolbuszowa to miasto szybko się rozwijające. Działa tu kilkanaście znaczących w skali regionu przedsiębiorstw oraz tworzona Specjalna Strefa Ekonomiczna „Euro – Park” Mielec. Funkcjonują liczne placówki oświatowe, kulturalne, a chlubą miasta jest nowoczesna biblioteka. Od ponad pół wieku istnieje Regionalne Towarzystwo Kultury im. J. M. Gosłara, znane z ciekawych wystaw oraz publikacji regionalnych. Prężnie działa Fundacja na Rzecz Kultury Fizycznej i Sportu, która dba o rozwój sportu w gminie. Wizytówką Kolbuszowej jest też kryta pływalnia „Fregata”. W dziedzinie kultury działają liczne organizacje m.in. Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „Kuźnia”, które rozwijają zainteresowania kulturalne wśród mieszkańców gminy. Rozwija się też infrastruktura

interests of the local inhabitants. The infrastructure of the Community is developing too. More and more places have sewage systems. More and more roads which join local villages and towns are being built. In the town itself and in the municipality numerous promotional events are organised, such as Dni Kolbuszowej (Kolbuszowa Festival), Kolbuszowa Orchestral Workshops, The Potato Holiday - Lasowiackie Zimioki, Lasowiaki and Rzeszowiaki Regional Craft Exhibition. All the information can be obtained from the Urban Cultural Centre and the Folk Culture Museum, also on the webpages: www.kolbuszowa.pl and www.muzeum.kolbuszowa.pl

Kolbuszowa - kryta pływalnia „Fregata” / indoor swimming pool "Fregata"

Accommodation:

Kolbuszowa: Foundation for Sports and Tourism, ul. Wolska 2, 17 22 73 975
stadion@stadion.kolbuszowa.pl

"Hotel Dworek", ul. Rzeszowska 16, tel. 17 22 80 588

Nowa Wieś: "Pod Lipą" agritourism farm, Nowa Wieś 154, tel. 609 478 787

Catering:

Kolbuszowa: "Dworek" restaurant, ul. Rzeszowska 16 a, tel. 17 2274 068

"Galicja", restaurant, ul. Mickiewicza 15, tel./fax. 17 2271 154

"K2" Club, ul. Mickiewicza 1, tel. 17 2270 297, www.k2klub.pl

"Klan" pizza parlour, ul. Obrońców Pokoju 15, tel./fax. 17 2275 058

Sports and tourism:

Kolbuszowa: Stadium, ul. Wolska 2, tel. (17) 2273 975, www.stadion.kolbuszowa.pl

"FREGATA" water park, ul. Jana Pawła II 10, tel. 17 74 44 820,
www.basen.kolbuszowa.pl, copen: Mon-Sun 6.00–22.00

Kolbuszowa Dln.: Center Sport, ul. Mielecka 105, tel./fax. 17 22 74 835

Cash machines:

Kolbuszowa: BPH, ul. 11-go Listopada 13; PKO BP, ul. 11-go Listopada 3;
BS, ul. Kościuszki 22; PKO S.A., Plac Wolności 52;
Podkarpacki BS, Plac Wolności 32; PKO S.A., ul. Kościuszki 18;
PKO S.A. (shopping centre), ul. Rzeszowska 6

gminy. Coraz więcej miejscowości ma kanalizację oraz sieć drogową łączącą poszczególne wsie.

W mieście i gminie organizowane są imprezy promujące tę ziemię, m.in. Dni Kolbuszowej, Kolbuszowskie Spotkania Orkiestrowe, Święto ziemi - Lasowiackie Zimioki, Prezentacja Twórczości Ludowej Lasowiaków i Rzeszowiaków. Informacje na ten temat można uzyskać w Miejskim Domu Kultury i Muzeum Kultury Ludowej oraz na stronach internetowych: www.kolbuszowa.pl i www.muzeum.kolbuszowa.pl

Kolbuszowa – stadion sportowy
Sports stadium

Kolbuszowa Dolna – kort tenisowy
Tennis court

Noclegi:

Kolbuszowa: Fundacja na Rzecz Kultury Fizycznej i Sportu ul. Wolska 2, 17 22 73 975
stadion@stadion.kolbuszowa.pl

„Hotel Dworek”, ul. Rzeszowska 16, tel. 17 22 80 588

Nowa Wieś: Gospodarstwo Agroturystyczne „Pod Lipą” Nowa Wieś 154, tel. 609 478 787

Gastronomia:

Kolbuszowa: Restauracja „Dworek”, ul. Rzeszowska 16 a, tel. 17 22 74 068
Restauracja „Galicja”, ul. Mickiewicza 15, tel./fax. 17 22 71 154
Klub „K2”, ul. Mickiewicza 1, tel. 17 22 70 297, www.k2klub.pl
Pizzeria „Klan”, ul. Obrońców Pokoju 15, tel./fax. 17 22 75 058

Sport i turystyka:

Kolbuszowa: Stadion, ul. Wolska 2, tel. (17) 2273 975, www.stadion.kolbuszowa.pl
Park Wodny „FREGATA”, ul. Jana Pawła II 10, tel. 17 74 44 820,
www.basen.kolbuszowa.pl, czynne: pn-nd 6.00 – 22.00

Kolbuszowa Dln.: Center Sport, ul. Mielecka 105, tel./fax. 17 22 74 835

Bankomaty:

Kolbuszowa: BPH, ul. 11-go Listopada 13; PKO BP, ul. 11-go Listopada 3;
BS, ul. Kościuszki 22; PKO S.A., Plac Wolności 52;
Podkarpacki BS, Plac Wolności 32; PKO S.A., ul. Kościuszki 18;
PKO S.A. (Centrum Handlowe Stokrotka), ul. Rzeszowska 6

The Community of Dzikowiec

area: 12 166 ha, population: 6,6 thousand

village administration centres: Dzikowiec, Kopcie, Lipnica, Mechowiec, Nowy Dzikowiec, Płazówka, Spie i Wilcza Wola

Dzikowiec Commune Office

36-122 Dzikowiec 2, tel.: 17 227 45 08, 17 744 21 09
www.dzikowiec.itl.pl, e-mail: ugdzikowiec@dzikowiec.itl.pl

Police Station in Dzikowiec

36-122 Dzikowiec 133, 17 227-53-75

Note:

Polish abbreviations
in addresses:

ul. - street

Pl., Plac - square

Al. - Avenue

Around 5 km from Kolbuszowa towards Sokołów lays Dzikowiec. The Dzikowiec Commune is of a rural character; however rather unfertile soils do not ensure high yields. Forests occupy nearly 40% of the commune area. The main river Łęg is fed by its left-bank tributary – Przyrwa.

Dzikowiec appeared in the second stage of Sandomierz Wilderness' colonisation. Colonial Act for the village has been issued in 1566 with the Roman-Catholic parish being established in 1577. First wooden church has survived until 1657 when it had been destroyed by Transylvanian prince – George II Rákóczi. Surrounding area had an established Lasowiak populations subsisting on wood-based crafts. Similarly to other parts of the wilderness, activities involved beekeeping, tar and birch-tar production and iron smelting.

In 1783, within the framework of so-called Josephinian Colonisation

Piękno dzikowieckiej przyrody / natural beauty of Dzikowiec

W gminie Dzikowiec

powierzchnia: 12 166 ha, 6,6 tys. mieszkańców
sołectwa: Dzikowiec, Kopcie, Lipnica, Mechowiec, Nowy Dzikowiec, Płazówka, Spie i Wilcza Wola

Urząd Gminy Dzikowiec

36-122 Dzikowiec 2, tel.: 17 227 45 08, 17 744 21 09
www.dzikowiec.itl.pl, e-mail: ugdzikowiec@dzikowiec.itl.pl

Posterunek Policji w Dzikowcu

36-122 Dzikowiec 133, 17 227-53-75

Z Kolbuszowej wybieramy się, drogą w kierunku Sokołowa, do Dzikowca (ok. 5 km). Gmina Dzikowiec ma charakter rolniczy, choć mało urodzajne gleby nie zapewniają wysokich plonów. Blisko 40 proc. powierzchni gminy zajmują lasy. Główną jej rzeką jest Łęg, zasilany lewobrzeżnym dopływem - Przyrwą.

Dzikowiec powstał w drugim etapie kolonizacji Puszczy Sandomierskiej. Akt lokacyjny osady wydany został w 1566 roku. Parafię rzymskokatolicką erygowano w 1577 roku. Pierwszy, drewniany kościół przetrwał do 1657 roku. Został wtedy zniszczony przez wojska księcia Siedmiogrodu Jerzego II Rakoczego. Rejon Dzikowca zamieszkały był przez Lasowiaków, utrzymujących się z rzemiosł opartych na surowcu drzewnym. Jak w innych częściach puszczy, produkowano tu maź, smołę, dziegieć, wytapiano żelazo, zajmowano się bartnictwem.

W 1783 roku, w ramach tzw. kolonizacji józefińskiej, prowadzonej przez rząd austriacki na obszarach dawnych królewskich w Galicji, powstała na granicy istniejącej wsi **osada niemiecka Wildenthal** (Nowy Dzikowiec). Przybysze przynieśli z sobą bardziej nowoczesne metody uprawy ziemi, lepsze narzędzia rolnicze i organizację gospodarki, toteż choć byli przyjmowani nieufnie, z czasem mieszkańcy Dzikowca zaczęli korzystać z niemieckich wzorców, podnosząc poziom własnego gospodarowania. Żyjący

Dzikowiec – domy byłych kolonistów niemieckich Wildenthal

Former German colonists' houses, Wildenthal

carried out by the Austrian government in former crown-lands of Galicia, a **new German settlement named Wildenthal** (New Dzikowiec) was created at the border of existing village. Colonisators brought out far more modern cultivation methods, better agricultural tools and economy organization, and though they were received sceptically recruited at first, later on other village residents started to benefit from German patterns increasing the level of own agricultural management. Colonists at first lived in isolation, maintaining their linguistic and cultural distinctiveness, but later in the 19th century they partial Polonisation took place. Returns of their descendants to Germany

Dzikowiec – park dworski / manor-house park

and Austria began straight after the World War I and have completed by the withdrawal of Nazi troops in 1944.

Remains of the former settlement include typical buildings – gable-roof houses positioned at the right angle to the road, in the proximity of each other, with farm buildings in the hinterland. Some buildings have been renovated and are currently inhabited. This preserved fragment of German linear settlement, including stone, **the 19th century shrine** hidden between houses, is definitely worth visiting.

Manorial estate of the Błotniccy family surrounded by landscape park, forms an interesting complex of historic monuments in Dzikowiec. The park, founded at the turn of the 18th and 19th century, had lost

w izolacji, utrzymujący odrębność językową i kulturową koloniści, w XIX wieku częściowo się spolonizowali. Ich powroty do Niemiec i Austrii zaczęły się po pierwszej wojnie światowej, a zakończyły wraz z wycofaniem się wojsk niemieckich w 1944 roku.

Po dawnej kolonii pozostała zabudowa: domy szczytowo ustawione do drogi, w bliskiej od siebie odległości, z budynkami gospodarczymi na zapleczu. Niektóre zostały wyremontowane i są zamieszkałe. Warto obejrzeć zachowany fragment niemieckiej „ulicówki” i stojącą między domami, przy drodze, **kapliczkę z XIX wieku**, murowaną, zbudowaną przez osadników.

Dzikowiec – dwór / manor house

W Dzikowcu ciekawym kompleksem zabytków jest **zespół dworski Błotnickich**, otoczony parkiem krajobrazowym. Założony na przełomie XVIII i XIX wieku park, wskutek powojennych zaniedbań i nowej zabudowy, utracił wiele z pierwotnego wyglądu ale nadal budzi podziw. Główna aleja dojazdowa, osłonięta pojedynczym szpalerem grabowym, prowadzi przez parkowe gąszcze przed fasadę dworu. Rosną tu rzadkie okazy drzew: platany, sosny kanadyjskie, kasztan jadalny, dąglezja oraz stare, potężne dęby i lipy o pomnikowych rozmiarach. W południowej części parku wzniesiono w XIX wieku **ażurową kapliczkę**, wspartą na sześciu kolumnach z figurą św. Jana Nepomucena. Poniżej kapliczki pozostałości sadzawki z kamiennym podestem. Parterowy, murowany dwór powstał około 1833 roku dla Józefa Błotnickiego. Szczególne wrażenie robi bogaty, eklektyczny wystrój architektoniczny obiektu, jego starannie obmyślane proporcje,

Wilcza Wola – dwór / manor house

much of the original form due to post-war negligence and new buildings in the area, but it still arouses admiration. The main access avenue, enclosed with a single line of hornbeam trees, leads through the park to the mansion's facade. Rare trees specimens including platanus, Canadian pine, douglas-fir and old, massive oaks and lindens can be found here. In the southern part of the park a rested on six-columns, **open-work shrine with the figure of St. John of Nepomuk** was erected in 19th century. Below the shrine, residues of stone-landing pond can be found.

The single-storeyed, brick manor house was built ca. 1833 for Joseph Błotnicki. Its rich, eclectic architectural design and proportions carefully designed and confidently integrated in surrounding make a remarkable impression. Nowadays the mansion is a communal property. On the edge of the landscape park, along the road to Kolbuszowa, appears substantial silhouette of triple-storeyed, **brick granary** built in 1787 and currently utilised by the Kolbuszowa's Folk Culture Museum. Classicist, **brick St. Nicholas parish church**, with late-baroque altars and wooden font from the 17th century, was built in between 1814 and 1816 and is located in the western part of the village. **Presbytery** dated from the 19th century is located opposite the church. Both objects have been recently renovated.

The **Maziarnia reservoir** became a special attraction of Dzikowiec community. The reservoir of 160 ha (partially in the territory of Raniszów community) is located

umiejętne wkomponowanie w parkowe otoczenie. Obecnie stanowi własność gminną. Na skraju parku, od strony wjazdu drogą z Kolbuszowej, widnieje okazała sylweta trój kondygnacyjnego, **murowanego spichlerza, zbudowanego w 1787 roku** i użytkowanego obecnie przez Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej. W zachodniej części wsi znajduje się klasycystyczny, **murowany kościół parafialny p.w. św. Mikołaja, zbudowany w latach 1814-1816** – z późnobarokowymi ołtarzami i drewnianą chrzcielnicą z XVII wieku. Naprzeciwko kościoła, po drugiej stronie drogi zwraca uwagę stara, **XIX wieczna plebania**. Oba obiekty zostały w ostatnich latach wyremontowane.

Szczególną atrakcją gminy Dzikowiec jest **zalew „Maziarnia”** w Wilczej Woli, o powierzchni około 160 ha (w części należący do gminy Raniżów). Powstał

Dzikowiec – kościół / church

Wilcza Wola – zalew Maziarnia / "Maziarnia" reservoir

in Wilcza Wola. It was created as a result of dam on the river Łęg and creation of an artificial lake. It is seen as one of the most beautiful and warmest reservoirs in the Subcarpathian Voivodeship, mounted in a picturesque forest setting. Numerous pensions and B&B appear together with camping sites, private accommodations, small fast-food and catering facilities. Reservoir is popular amongst amateurs of water-related activities, in particularly anglers who see this place as a paradise. One can benefit from sunbathing, camping, water sports and sailing. There are few interesting objects nearby, including **a wooden mansion of the**

Pomnik upamiętniający zamordowanych w Katyniu mieszkańców Dzikowca
 Memorial of the Dzikowiec's inhabitants murdered in Katyń

Rychliccy family (from the second half of the 19th century) surrounded by partially preserved garden and **few stone shrines** from the 19th and 20th century. Similar shrines are common at the roadside in almost every village with the most valuable being ones in Płazówka, Mechowiec and Lipnica. In autumn, forests in the vicinity Wilcza Wola, Płazówka and Kopcie are an ideal place for successful mushroom picking, especially for boletus (commonly known as penny bun/porcino) and suillus, both species easily found in pine forests, on sand dunes.

Accomodation:

Wilcza Wola: camping site on the lake in Wilcza Wola

Catering:

Wilcza Wola: catering outlet in Wilcza Wola on the lake

Sports and tourism:

Dzikowiec: tennis court at the Schools Complex in Dzikowiec
 football pitch at the Schools Complex

Wilcza Wola: football pitch at the Schools Complex

w wyniku spiętrzenia wody na rzece Łęg i utworzenia sztucznego zbiornika. Jest to jeden z najpiękniejszych i najcieplejszych akwenów w województwie podkarpackim, osadzony w malowniczej oprawie leśnej. Nad zalewem powstają obiekty letniego wypoczynku, są pola biwakowe, kwatery prywatne, mała gastronomia. Ściągają tu amatorzy relaksu nad wodą z różnych stron, a zwłaszcza wędkarze, dla których to miejsce jest prawdziwym rajem. Można skorzystać z plażowania, sprzętu wodnego, popływać żaglówką. A w pobliżu jest kilka ciekawych obiektów, m.in.: **drewniany dwór Rychlickich** z II połowy XIX wieku, w otoczeniu zachowanego częściowo ogrodu dworskiego; kilka **murowanych kapliczek** z XIX i XX wieku. Kapliczki spotkamy także przy drogach, w każdej miejscowości gminy – najcenniejsze: Płazówka, Mechowiec, Lipnica). W okresie jesiennym lasy w okolicach Wilczej Woli, Płazówki, Kopci są znakomitym miejscem do udanych grzybobrań, zwłaszcza prawdziwków i maślaków (w sośninach na wydmach piaskowych).

Ścieżka edukacyjno–przyrodnicza
Nature educational path

Noclegi:

Wilcza Wola: pole namiotowe nad zalewem w Wilczej Woli

Gastronomia:

Wilcza Wola: placówka gastronomiczna w Wilczej Woli nad zlewem

Sport i turystyka:

Dzikowiec: kort tenisowy przy Zespole Szkół w Dzikowcu

boisko sportowe przy Zespole Szkół

Wilcza Wola: boisko sportowe przy Zespole Szkół

The Community of Ranizów

area: 9 677 ha, population 6.6 thousand

village administration centres: Korczowiska, Mazury, Poręby Wolskie, Posuchy, Ranizów, Staniszewskie, Wola Ranizowska, Zielonka

Ranizów Commune Office

36-130 Ranizów, Rynek 6, tel. 17 228 50 25, 17 228 50 34
www.ranizow.pl, e-mail: poczta@ranizow.pl

Police Station in Ranizów

36-130 Ranizów 195, 17 227 53 74

Note:

Polish abbreviations in addresses:

ul. - street

Pl., Plac - square

Al. - Avenue

Dzikowiec community borders Ranizów community from the east. the distance between the villages is only 6 km. The centre of Ranizów has retained its provincial character with small main market and surrounding, compact built-up area. First, historical mention of Ranizów originates from 1366, but it is known that even before that king Casimir the Great had commanded for a hunting manor to be built here. He had ordered a similar one in the other part of the Sandomierz Wilderness – in Przyszów. King Ladislaus Jagiello (known as Jogaila) also hunted here, in preparation for the war with the Teutonic Order. The great hunting with knightage was to provide meat stocks for the army.

Deforestation of the wilderness resulted in new settlements being formed on the forest clearings all around Ranizów. Even today names indicate village's genesis, i.e. Korczowiska or Poręby (Clearing). The name Mazury is associated with colonists from Mazovia. Agricultural community of Ranizów does not differ much in its very nature from the Dzikowiec community. Extraordinarily, three nursery schools operate here indicating local authorities' concern for creation of supportive conditions for rising family and population growth.

In the course of Josephinistic Colonisation new German settlement - Ranischau was created next to the existing village (current Wolska St. and access road to Wola Ranizowska). The settlement shared the fate of Wildenthal (New Dzikowiec) and

Ranizów – panorama / panorama-view of Ranizów

W gminie Ranizów

powierzchnia: 9 677 ha, 6,6 tys. mieszkańców

sołectwa: Korczowiska, Mazury, Poręby Wolskie, Posuchy, Ranizów, Staniszewskie, Wola Ranizowska, Zielonka

Urząd Gminy Ranizów

36-130 Ranizów, Rynek 6, tel. 17 228 50 25, 17 228 50 34
www.ranizow.pl, e-mail: poczta@ranizow.pl

Posterunek Policji w Ranizowie

36-130 Ranizów 195, 17 227-53-74

Od wschodu z gminą Dzikowiec graniczy gmina Ranizów. Z Dzikowca do Ranizowa, drogą na Sokołów Małopolski jest tylko około 6 km. Centrum Ranizowa zachowało małomiasteczkowy charakter z rynkiem i otaczającą go zwartą zabudową.

Pierwsza, historyczna wzmianka o Ranizowie pochodzi z 1366 roku, ale już wcześniej Kazimierz Wielki kazał tu zbudować dwór myśliwski, podobnie jak to zrobił w położonym w innej części puszczy Przyszowie. Polował tu także Władysław Jagiełło podczas przygotowań do wojny z Krzyżakami. Wielkie łowy z udziałem rycerstwa miały dostarczyć zapasów mięsa dla wojska. Wokół Ranizowa, na powstałych po wykarczowaniu puszczy leśnych polanach, zakładano kolejne osady. Do dziś zachowane nazwy: Korczowiska czy

Widok na Ranizów / View on Ranizów

Ranizów z lotu ptaka / bird's eye view

only few obsolescent houses remained, accompanied by impressive, brick vicarage from the second half of the 19th century. The baroque St. Mary's Parish Church of the Assumption, located at the main street has been built in 1815. It replaced former wooden temple. Alongside stands former, brick presbytery dated from 1894, recently renovated.

Raniżów – former German colony development Ranischau

An interesting building, rising above almost the entire area of the community is known as St. Adalbert Parish Church – built in 1921 in neo-Gothic style. It is located in the neighbouring village of Wola Raniżowska. Community's scenery is enriched by numerous roadside shrines and statues, i.e. in Wola Raniżowska, Zielonka, Posuchy and Poręby Wolskie. Raniżów community had another, unusual attraction dating back to the 17th century - an apiculture farm run by the Sudoł family in Zembrza. It used to be an unique Apiculture Museum before it was destroyed by fire.

Raniżowskie krajobrazy / landscapes of Raniżów

Poręby mówią o ich genezie. Nazwa Mazury zaś kojarzona jest z osadnikami przybyłymi z Mazowsza czyli Lasowiakami. Rolnicza gmina swym charakterem nie różni się od gminy Dzikowiec. Niezwykle jest to, że działają tu aż trzy przedszkola, co wskazuje na troskę władz samorządowych o stworzenie dobrych warunków do powiększania rodzin i przyrostu naturalnego.

Raniżów – zabudowania dawnej niemieckiej kolonii Ranischau

W trakcie kolonizacji józefińskiej w Raniżowie powstała osada niemiecka Ranischau (obecna ulica Wolska i droga do Woli Raniżowskiej). Z dawnej zabudowy osady, która podzieliła losy Wildenthal (Nowy Dzikowiec), pozostało kilka chylących się ku upadkowi domów oraz okazały, murowany dom pastora, zbudowany w II połowie XIX wieku. Przy głównej ulicy wznosi się barokowy kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, zbudowany w 1815 roku. Zastąpił starą, drewnianą świątynię, która stała w tym miejscu. Obok dawna, murowana plebania z 1894 roku, odrestaurowana w ostatnich latach. Interesującą, wznoszącą się nad całą niemal gminą budowlą jest kościół parafialny p.w. św. Wojciecha w sąsiedniej Woli Raniżowskiej, zbudowany w 1921 roku w stylu neogotyckim.

Pejzaż gminy wzbogacają liczne kapliczki i figury przydrożne, m.in. w Woli Raniżowskiej, Zielonce, Posuchach, Porębnach Wolskich. Gmina miała także inną, niezwykłą atrakcję: zagrodę pszczelarską rodziny Sudołów w Zembrzy, istniejącą wśród lasów od XVII wieku i będącą punktem muzealnym, unikatowym, lasowiackim gniazdem. Niestety, zniszczył ją pożar.

Kapliczki przydrożne / Roadside shrines

Wola Ranizowska – kościół parafialny
Parish church

Tourists wandering on community trails can benefit from **Maziarnia reservoir** charm, already described in the presentation of Dzikowiec Community. Part of the reservoir is situated within the community's limits and includes beach, camping site, angling areas, car parks and small gastronomic facilities. Accommodation is available in Ranizów (45 beds hotel) and agro-tourism farms in Wola Ranizowska. It should be noted here that surrounding forests, abundant in wildlife and fair game, constitute sites for local hunting associations.

Traditions of Lasowiacy folklore are actively nurtured. Operating ritual and folk groups include Mazurzenie, Ranizowianie Folk Band, Lesiaki and Wolanie. All often perform outside the region.

Raniżów – kościół parafialny / parish church

Turysta, przemierzający gminne szlaki może skorzystać z uroków zalewu „Maziarnia”, opisywanego przy prezentacji gminy Dzikowiec. Część zalewu (obok Woli Raniżowskiej), znajduje się w granicach gminy (plaża, pole biwakowe, tereny do wędkowania, parkingi i mała gastronomia). Z noclegów skorzystać można w Raniżowie (hotel na 45 miejsc) i gospodarstwach agroturystycznych w Woli Raniżowskiej. Należy jeszcze wspomnieć, że okoliczne lasy, obfitujące w zwierzynę łowną, stanowią teren polowań kilku kół łowieckich. W gminie kultywowane są tradycje lasowiackiego folkloru. Działają zespoły obrzędowe i ludowe: „Mazurzenie”, kapela „Raniżowanie”, „Lesiaki”, „Wolanie”, występujące często także poza granicami gminy.

Raniżów – kaplica cmentarna / chapel at the cemetery

Raniżów – dom pastora (obecnie przedszkole) / former pastor's house (today a nursery school)

From Raniżów one can go back to Kolbuszowa, to use the town as a base or can continue sightseeing travelling by side roads directly to the Majdan Community. Route of quite interesting scenery leads to Wola Raniżowska, then along Maziarnia Reservoir to Wilcza Wola, thus to Rusinów and finally to Majdan Królewski (altogether about 35 km).

Catering:

Raniżów: "BlackJack", ul. Rynek 3, tel. 17 228 50 16 lub 533 230 055,
open: Mon-Sat 11-23, Sun 13-23

Sports and tourism:

Raniżów: "Orlik" football pitch Administrator: GOKSIR Raniżów, tel. 17 22 85 703
open: Mon-Sun

Scenic overlook of the Maziarnia lake

Cash machines:

Raniżów: BS, ul. Armi Krajowej 4

Zalew Maziarnia / Maziarnia reservoir

Z Raniżowa możemy wrócić do Kolbuszowej, by wyruszyć do kolejnej gminy lub kontynuować zwiedzanie, jadąc bezpośrednio do gminy Majdan Królewski bocznymi drogami. Ciekawa krajobrazowo trasa prowadzi do Woli Raniżowskiej, następnie wzdłuż zalewu „Maziarnia” do Wilczej Woli, stąd do Rusinowa i Majdanu Królewskiego (około 35 km).

Gastronomia:

Raniżów: „BlackJack”, ul. Rynek 3, tel. 17 22 85 016 lub 533 230 055,
godziny otwarcia: Pn-Sob 11-23, Niedz. 13-23

Sport i turystyka:

Raniżów: boisko Orlik Zarządca GOKSiR Raniżów, tel. 17 22 85 703
czynne od poniedziałku do niedzieli

Punkt widokowy na zalew Maziarnia

Bankomaty:

Raniżów: BS, ul. Armi Krajowej 4

The Community of Majdan Królewski

area: 15 580 ha, population: 10 thousand

village administration centres: Majdan Królewski, Komorów, Huta Komorowska, Brzostowa Góra, Wola Rusinowska, Rusinów i Krzątka

Majdan Królewski Commune Office

36-110 Majdan Królewski, ul. Rynek 1a

tel.: 15 847 10 73 lub 15 847 10 74

www.majdankrolewski.pl,

e-mail: sekretariat@majdankrolewski.pl

Police Station in Majdan Królewski

36-110 Majdan Królewski ul. Jagiellońska 17, tel. 17 227-53-72

Note:

Polish abbreviations in addresses:

ul. - street

Pl., Plac - square

Al. - Avenue

Glassworks had been closed in the 18th century due to the absence of raw material and hard wood for furnaces and Majdan became the craft-trade settlement and developed

quickly. Before the Partitions of Poland efforts were undertaken to grant it town privileges, unsuccessfully though. During the Bar Confederation victorious battle between Casimir Pulaski troops and 900-men strong Russian contingent had been fought near Majdan. In 1867 Majdan has acquired town privileges only to lose it after Poland regained independence in 1918. During the World War II, exactly between 1941 and 1943, Majdan was a site of prisoner-of-war camp for Soviet soldiers that took a heavy toll of lives -approximately 10.000 victims. In Huta Komorowska Nazis had set up an extermination camp for Jews that claimed 1500 victims.

Majdan Królewski – studnia / well

It's most convenient to start exploration of the community from the town of Majdan, located along the trunk road 9. At first glance town has provincial character evident in the architectural arrangement with comprehensive market square and

W gminie Majdan Królewski

powierzchnia: 15 580 ha, 10 tys. **mieszkańców**

sołectwa: Majdan Królewski, Komorów, Huta Komorowska, Brzostowa Góra, Wola Rusinowska, Rusinów i Krzątka

Urząd Gminy Majdan Królewski

36-110 Majdan Królewski, ul. Rynek 1a

tel.: 15 847 10 73 lub 15 847 10 74

www.majdankrolewski.pl

e-mail: sekretariat@majdankrolewski.pl

Posterunek Policji w Majdanie Królewskim

36-110 Majdan Królewski ul. Jagiellońska 17, tel. 17 227-53-72

Gospodarka gminy opiera się głównie na rolnictwie, rośnie jednak znaczenie drobnej przedsiębiorczości.

Choć ślady obecności człowieka na terenie gminy pochodzą z epoki neolitu, osadnictwo do tej części puszczy wkroczyło stosunkowo późno. Najstarszy rodowód ma Komorów, założony na przełomie XVI i XVII wieku. Około 1674 roku lokowano Hutę Komorowską, a w 1710 – Majdan. Te osady tworzyły rodzaj ośrodka przemysłowego, skupionego wokół huty szkła w Hucie Komorowskiej. W XVIII wieku huta została zamknięta z braku surowca i twardego drewna do opalania pieców, natomiast Majdan stał się osadą rzemieślniczo-handlową i szybko się rozwijał. Przed rozbiorami czyniono starania o nadanie mu praw miejskich, jednak bezskutecznie. W czasie konfederacji barskiej oddział Kazimierza Pułaskiego stoczył zwycięską bitwę pod Majdanem z liczącym około 900 żołnierzy zgrupowaniem Rosjan. W 1867 roku Majdan uzyskał status miasteczka, który utracił po odzyskaniu niepodległości. W latach 1941-1943 istniał w Majdanie obóz jeńców radzieckich (około 10 tys. ofiar), a w Hucie Komorowskiej – obóz zagłady Żydów(1500 ofiar).

Majdan Królewski – kościół parafialny
Parish church

fragments of compact build-up area, contemporary in majority. In the middle of the market stately premises of community authorities are located. A plaque on the building's wall, embedded in 2002, is dedicated to the memory of **Tadeusz Cebula** – village-mayor widely recognized as a creator of community's economic success during the transformation period. That is probably the only case of such commemoration in Poland.

Nearby the main market, towards Nowa Dęba, **monumental silhouette of St. Bartholomew the Apostle Church** arises. Majdan's parish was established in 1765 and construction of late-baroque temple was launched in 1761 and completed in 1792.

Not only the architecture of the building or campanile is impressive, but also the temple's interior with full, baroque equipment (three altars, pulpit and pipe-organ casing). At the square in front of the campanile, **a statue with sculpture of Virgin Mary** stood in 1788 as a commemoration of Bar confederates. On the edge of cemetery behind the church a neo-classical **sepulchral chapel of the Kozłowiecki family** stands. It was built in the second half of the 19th century. At the crossroads towards Poręby Dymarskie stand a 18th century **stone statue**, that according to tradition depicts St. Bishop Saint Erasmus of Formiae. Despite a passage of time and effects of atmospheric conditions, the statue is still expressive.

Majdan Królewski – figura konfederatów
Confederates column

The voivodeship road from Majdan Królewski to Baranów Sandomierski leads to Huta Komorowska. On the left-hand side at the village's edge remains of **Kozłowieccy family manorial** estate with park establishment appear. Park was founded in 18th century and apart from oak and linden stands, successive owners implemented some exotic species, such as Eastern white pine, American tulip tree, horse-chestnut, Canadian hemlock,

Majdan Królewski i okolica z lotu ptaka / Bird's eye view landscapes of Majdan Królewski

Zwiedzanie gminy rozpoczynamy od Majdanu, leżącego przy drodze krajowej nr 9. Na pierwszy rzut oka sprawia małomiasteczkowy charakter, dzięki zachowanemu układowi architektonicznemu z obszernym placem rynkowym i fragmentami zwartej zabudowy, w większości współczesnej. Pośrodku wznosi się okazała siedziba władz gminy. Na ścianie budynku tablica, wmurowana w 2002 roku, poświęcona pamięci wójta (1990-2001) **Tadeusza Cebuli**, powszechnie uznawanego za twórcę sukcesów gospodarczych gminy po transformacji ustrojowej. To chyba jedyny przypadek tego rodzaju upamiętnienia w Polsce. Opodal rynku, przy drodze w kierunku Nowej Dęby widnieje monumentalna sylweta **kościółka p.w. św. Bartłomieja Apostoła**.

Parafię w Majdanie erygowano w 1765 roku, a budowę późnobarokowej świątyni rozpoczęto w 1761 roku, a zakończono w 1792. Imponująco prezentuje się nie tylko architektura obiektu i kościelnej dzwonnicy, ale także wnętrze świątyni z pełnym, barokowym wyposażeniem (trzy ołtarze, ambona, prospekt organowy). Na placu przed dzwonnica wzniesiono w 1788 roku **figurę, upamiętniającą konfederatów barskich** z rzeźbą Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej. Za kościołem, na skraju cmentarza, znajduje się **klasycystyczna kaplica grobowa rodziny Kozłowieckich** z II połowy XIX wieku. Przy skrzyżowaniu drogi w kierunku Porąb Dymarskich stoi XVIII wieczna, kamienna figura, według tradycji, św. biskupa Erazma. Mimo upływu czasu, działania warunków atmosferycznych, pozostaje wciąż wyrazista.

Z Majdanu Królewskiego do Huty Komorowskiej prowadzi droga wojewódzka (Majdan Królewski – Baranów Sandomierski). Na skraju wsi, po lewej stronie widnieją

Majdan Królewki – kaplica grobowa Kozłowieckich / Kozłowiecki family's sepulchre

Bald-cypress, platanus and Kobushi Magnolia. An obelisk commemorating Polish and Jewish victims of Nazi concentration camp is located near the main alley. **Kozłowieccy mansion** became abandoned after the World War II and later destroyed. The only part preserved is **manorial outhouse**, built in the mid-19th century. Though devastated over the years, it has been reconstructed, its surroundings tidied up and museum facility dedicated to Cardinal Adam

Huta Komorowska – nieistniejący pałac Kozłowieckich
The Kozłowiecki family palace, non-existent today

Kozłowiecki has been launched here. His Eminence Cardinal Adam Kozłowiecki is most distinguished son of the Majdan region. A great man, bishop, man of prayer and humility, able to speak many languages and dialects had spent 60 years on missions in Africa. For its missionary activity he has been decorated with many highest awards in Britain, Zambia, France and Poland.

Amongst other attractions, roadside shrines, statues and crosses are the most common, i.e. in Huta Komorowska, Wola Rusinowa and Krzątka. It's worth mentioning **natural and educational path** (7 km long) marked out around valuable plant community in the

pozostałości **zespołu dworsko-parkowego Kozłowieckich**. Park założony został w XVIII wieku i oprócz drzewostanu dębowo-lipowego, kolejni właściciele wzbogacali roślinność o gatunki egzotyczne (sosna wejmutka, tulipanowiec amerykański, kasztanowiec biały, choina kanadyjska, cypryśnik błotny, platan, magnolia japońska). Opodal głównej alejki stoi obelisk, upamiętniający ofiary obozu hitlerowskiego – Polaków i Żydów. **XIX-wieczny pałac Kozłowieckich**, opuszczony po wojnie, został rozebrany, zachowała się natomiast **oficyna dworska z połowy XIX wieku**. Przez lata dewastowana znajdowała się w ruinie. Została jednak odbudowana, uporządkowano jej otoczenie i uruchomiono tu placówkę muzealną, poświęconą osobie kard. Adama Kozłowieckiego.

Jego Eminencja Ksiądz Kardynał Adam Kozłowiecki jest najwybitniejszym Rodakiem Ziemi Majdańskiej, człowiekiem modlitwy i pokory, znającym wiele języków i dialektów. Spędził 60 lat na misjach w Afryce. Za swoją działalność misyjną został odznaczony wieloma najwyższymi odznaczeniami brytyjskimi, zambijskimi, francuskimi, polskimi.

W miejscowościach gminy, m.in. w Hucie Komorowskiej, Woli Rusinowskiej, Krzątce, Komorowie spotkać można kapliczki, figury i krzyże przydrożne. Godna uwagi jest **przyrodnicza ścieżka edukacyjna** o długości 7 km, wytyczona w rejonie Huty Komorowskiej i cennego zbiorowiska flory, jakim jest podworski park. Na jej trasie umieszczono tablice informacyjne, ustawiono ławeczki i kosze na śmieci. Organizatorem wielu ciekawych imprez artystycznych, związanych z lasowiacką tradycją jest Gminny Ośrodek

Majdan Królewski – figura św. biskupa Erazma
St Bishop Erasmi figure

Majdan Królewski – orkiestra dęta
Brass from Majdan Królewski

manorial landscape park. The route has been marked with signposts, information boards, benches and bins. Communal Culture Centre in Majdan Królewski is an organiser of many interesting events and performances, often related to the Lasowiacy tradition. In each community's village a Farmers' Wives' Association operate, responsible for organisation of many interesting events including annual community harvest festival, carnivals and handicraft products' fairs.

Majdan Królewski – zespół „Królewiaczy” – dożynki gminne

"Królewiaczy" folk group – commune harvest festival

Huta Komorowska – kaplica św. Wawrzyńca
St Lawrence's shrine

Accommodation:

Majdan Królewski: "Pod Koroną", (organization of parties), Rynek 6, tel/fax: 15 84 71 752

Catering:

Komorów: "ASTORIA", Komorów 310, tel./fax 15 84 71 991,
(hotel, restaurant, bar, barbecue place, bonfire place)

Sports and tourism:

Majdan Królewski: KS "Korona" Stadium, ul. Bachnat 3,
Educational path of the Forest District Office of Nowa Dęba and Society of Friends of Huta Komorowska. The route is marked out in the area of Huta Komorowska and leads across the scenic places of the Forest Districts of Buda Tuszowska and Dąbrowica.

Kultury w Majdanie Królewskim. We wszystkich sołectwach działają Koła Gospodyń Wiejskich, które są organizatorem wielu ciekawych imprez, a corocznie organizują dożynki gminne, zapusty, kiermasze rękodzieła ludowego.

Huta Komorowska – Puszcza Sandomierska / Sandomierz Forest

Noclegi:

Majdan Królewski: „Pod Koroną”, (organizacja przyjęć), Rynek 6, tel/fax: 15 84 71 752

Gastronomia:

Komorów: „ASTORIA”, Komorów 310, tel./fax 15 84 71 991,
(hotel, restauracja, bar, miejsce na grilla, ognisko)

Sport i turystyka:

Majdan Królewski: Stadion KS”Korona” ul. Bachnat 3,
Ścieżka dydaktyczna Nadleśnictwa Nowa Dęba i Towarzystwa Przyjaciół
Huty Komorowskiej. Trasa wyznaczona jest w okolicy wsi Huta
Komorowska i prowadzi przez malownicze fragmenty leśnictw Buda
Tuszowska oraz Dąbrowica.

The Community of Cmolas

area: 13 406 ha, population: 8 thousand

village administration centres: Cmolas, Dąbrówka, Hadykówka, Jagodnik, Kłodziny, Ostrowy Baranowskie, Ostrowy Tuszowskie, Poręby Dymarskie, Toporów i Trzęsówka

Cmolas Commune Office

36-105 Cmolas 237 B, tel.: 17 283 77 02, fax 17 22 72 873
www.cmolas.pl, e-mail: cmolas@cmolas.pl

Police Station in Cmolas

36-105 Cmolas 230, tel. 17 227-53-71

Note:

Polish abbreviations in addresses:

ul. - street

Pl., Plac - square

Al. - Avenue

From Majdan we follow the trunk road 9 towards Kolbuszowa to reach Cmolas (ca. 8 km). Traditional, agricultural nature of the community has changed over the past decade towards increasing focus on economic activities and food processing industry (companies: Building Ceramics Company in Hadykówka, Cmol-Frut, Macro K & K). The community's public and road infrastructure is very well developed.

Cmolas' Holiday Centre is vested with well-developed sport and recreation base including full-size indoor swimming pool with slide, Finnish sauna, football, volleyball, beach volleyball and handball pitches and modern sport and events venue hall able to accommodate 400 spectators. Local radio station: Twoje Radio Cmolas (AM 1062 kHz) operates from the Council Cultural Centre.

Ostrowy Tuszowskie – Sanktuarium Madonny z Puszczy
Sanctuary of Madonna from the Forests

Cmolas community achievements were repeatedly appreciated on the national forum; recently the community won the title of The Best Rural Community in the Ranking of Local Authorities organised by daily broadsheet Rzeczpospolita (2010) and laurel in the national competition for the Leader of Green Energy (2011).

The community has uni-que tourist virtues, not only of natural landscape value. Interesting

W gminie Cmolas

powierzchnia: 13 406 ha, 8 tys. mieszkańców
sołectwa: Cmolas, Dąbrówka, Hadykówka, Jagodnik, Kłodziny, Ostrowy Baranowskie, Ostrowy Tuszowskie, Poręby Dymarskie, Toporów i Trzęsówka

Urząd Gminy Cmolas

36-105 Cmolas 237 B, tel.: 17 283 77 02, fax 17 22 72 873
www.cmolas.pl, e-mail: cmolas@cmolas.pl

Posterunek Policji w Cmolasie

36-105 Cmolas 230, tel. 17 227-53-71

Z Majdanu udajemy się drogą krajową nr 9 w stronę Kolbuszowej, do Cmolasu (ok. 8 km). Tradycyjny, rolniczy charakter gminy zmienił się w minionej dekadzie na rzecz rosnącego znaczenia działalności gospodarczej i przetwórstwa spożywczego (firmy: Zakład Ceramiki Budowlanej w Hadykówce, „Cmol-Frut”, „Makro K&K”). Gmina ma bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturę komunalną i drogową.

W Cmolasie prężnie działa Ośrodek Wypoczynku i Rekreacji, który dysponuje bardzo dobrze rozwiniętą bazą sportowo-rekreacyjną, w skład której wchodzi: pełnowymiarowa kryta pływalnia ze zjeżdżalnią i sauną fińską oraz nowoczesna hala widowiskowo-

Cmolas – nowoczesna kryta pływalnia wraz z halą widowiskowo-sportową
modern indoor swimming pool and cultural and sports facilities

historical and architectural objects, historical artefacts and objects of religious worship are all preserved here. In this place a silhouette of **Father Wojciech Borowiusz** (1572-1646), the son of Cmolas nobleman, should be explained.

In 1585, at the age of 13, boy had miraculous vision: Jesus surrounded by angels, emerging from clouds. This manifestation has decided upon his future life. He studied at the Kraków's Academy where he was awarded the title of doctor of philosophy and theology. Latter he has been appointed University's Chancellor four times. He has received Holy Orders and became a rector in the St. Florian Church in Krakow. Before his death, Wojciech Borowiusz had funded a hospital for the poor, hospital chapel in Cmolas and Transfiguration of Jesus icon. In 1674, at the site of the hospital chapel, a wooden Transfiguration of Jesus Church was erected. The icon, placed inside the newly-built church, soon became famous. In 1972 the icon was transferred to the new parish church in Cmolas, which was renamed as Transfiguration of Jesus Church. Nearby, old wooden parish church has been moved to Poręby Dymarskie, and replaced by hospital chapel.

Lofty towers of latest **Transfiguration of Jesus Church** (built between 1957 and 1961) dominate village's skyline. The main altar includes the above mentioned icon and church surroundings comprise of Stations of the Cross and a small outdoor altar.

On a slight hill, less than 200 metres from the sanctuary, a walled, restored and **well-kept church** (1674) of a slender silhouette, small size and simplistic architecture is situated. Walls and chancel's ceiling is decorated with polychromies dating back to 1735. Baroque main altar and side altars originate from the time of temple's erection. On the chancel's

Cmolas - Sanktuarium i ołtarz polowy - uroczystości odpustowe
Sanctuary and makeshift altar - church patron's festival

northern wall hangs the portrait of Father Borowiusz, illustrating miraculous divine revelation and 18th century panoramic views of Cmolas. The main altar holds only a copy of the icon, as original, renovated in the 1970s, is stored in the sanctuary. **The original icon (215x145 cm), painted in oil on canvas** and transferred to wooden board, exemplifies the moment of Jesus' Transfiguration on top of the Mount Tabor. According to tradition - Casimir Pułaski prayed in front of the icon before the battle of Majdan. Patron Saint Festival in the Sanctuary takes place annually, in the first decade of August and lasts for few days.

– sportowa z trybunami dla 400 widzów, a także kompleks boisk do gry w piłkę nożną, siatkową, koszykówkę, piłkę ręczną, siatkówkę plażową.

W Samorządowym Ośrodku Kultury działa lokalna rozgłośnia radiowa Twoje Radio Cmolas, która nadaje na falach AM 1062 kHz.

Osiągnięcia gminy były wielokrotnie doceniane na forum krajowym, w ostatnich latach gmina zdobyła m.in. tytuł „Najlepszej Gminy Wiejskiej” w Rankingu Samorządów „Rzeczpospolitej” za rok 2010, laur w Ogólnopolskim Konkursie „Lider Zielonej Energii” w roku 2011.

Gmina ma wyjątkowe walory turystyczne, związane nie tylko z przyrodą i krajobrazem dawnej puszczy. Zachowały się tu ciekawe obiekty zabytkowej architektury, pamiątki historyczne i przedmioty kultu religijnego. W tym miejscu należy przybliżyć sylwetkę **ks. Wojciecha Borowiusza (1572-1646)**, syna cmolaskiego szlachcica.

Cmolas – zabytkowy kościół / historic church

W 1585 roku, jako trzynastoletni chłopiec, miał cudowne widzenie: wyłaniającego się z obłoków Jezusa w otoczeniu aniołów. Objawienie zadecydowało o jego dalszym życiu. Studiował na Akademii Krakowskiej, zdobył stopień doktora filozofii i teologii. Potem czterokrotnie był rektorem tej uczelni. Otrzymał też święcenia duchowne i został proboszczem kolegiaty św. Floriana na Kleparzu w Krakowie. Przed śmiercią ufundował szpital dla ubogich i kaplicę szpitalną w Cmolasie oraz obraz Przemienienia Pańskiego. W 1674 roku, w miejscu kaplicy wzniesiono drewniany kościół p. w. Przemienienia Pańskiego i umieszczono w nim obraz. Zasłynął wkrótce z łask doznawanych za jego pośrednictwem. W 1972 roku obraz przeniesiono do nowego kościoła parafialnego w Cmolasie, który stał się Sanktuarium Przemienienia Pańskiego. Stojący w pobliżu stary, drewniany kościół parafialny został przeniesiony do Porąb Dymarskich, a kościółek szpitalny postawiono na jego miejscu.

W centrum wsi dominują wyniosłe wieże **nowego kościoła parafialnego p.w. Przemienienia Pańskiego (1957-1961)**. W ołtarzu głównym świątyni znajduje się słynący łaskami obraz Przemienienia Pańskiego. Wokół kościoła rozmieszczono stacje drogi krzyżowej, a na placu od strony prezbiterium wzniesiono ołtarz polowy. Niespełna 200 metrów od Sanktuarium, na niewielkim wzniesieniu, stoi otoczony murem, odrestaurowany i zadbane **kościółek z 1674 roku**, o wysmukłej, lekkiej sylwetce, niewielkich rozmiarach i urzekającej prostotą architekturze. Ściany i strop prezbiterium zdobi polichromia wykonana w 1735 roku. Z czasu budowy świątyni pochodzi barokowy ołtarz główny i ołtarze boczne. Na północnej ścianie prezbiterium zawieszono portret ks. Borowiusza

Poreby Dymarskie - kościół / church

In order to continue the plot of Cmolas' monuments one has to move towards **Poreby Dymarskie** (ca. 5 km). Straight at the entrance to the village, surrounded by forests, stands a majestic, **wooden St. Stanislaus and St. Adalbert of Prague parish church**. This is one of the largest 17th century wooden churches in south-eastern Poland. Built in Cmolas between 1656 and 1660 with usage of carpenter's tradition reaching Gothic times, the church consists of a rectangular, trilateral enclosed chancel, wider nave and quadrilateral tower. Chancel's walls were decorated and painted in the second half of the 17th century. Interior fittings together with tripartite main altar, pulpit, side altars and wooden font dates accordingly. The Church, transferred from Cmolasu in 1979, has undergone conservation carried out with great care. Thanks to the church itself, Poreby Dymarskie appeared on the map of sites often visited by tourists and art connoisseurs. Yet it is worth adding that in the past Poreby were a site of iron smelting in bloomeries (locally called *dymarka*) hence the second segment of the village's name. Even today remains of furnaces can still be found. Accommodation in Poreby Dymarskie consists mainly of agro-tourism facilities. Another natural attraction of the village - educational and natural path *Dymarka* - consists of three loops of a total length 25 km, with eleven signposted stopovers supplemented with detailed description of the local wildlife. Nature lovers are warmly welcomed to *Jaźwiana Góra Reserve* in *Ostrowy Baranowskie*, described in details in the *Natural conditions'* part of the guide.

Nearby *Ostrowy Tuszowskie* village is worth visiting due to the benevolent **icon of Madonna and Child**, better known amongst worshippers as **Madonna of the Wilderness**, located in the neo-Gothic parish Church of the Assumption of the Virgin Mary (built between 1900 and 1902). The picture was painted in 1630 and placed in the altar of at

z opisem cudu i XVIII-wieczną panoramą Cmolasu. W ołtarzu głównym znajduje się kopia obrazu, przechowywanego w Sanktuarium. **Oryginał (215x145 cm), malowany farbami olejnymi na płótnie** i naciągnięty na deskę przedstawia moment Przemienienia Pańskiego na górze Tabor. Według tradycji modlił się przed nim Kazimierz Pułaski przed bitwą pod Majdanem. W latach 70 ub. wieku przeprowadzono konserwację obrazu. Uroczystości odpustowe w Sanktuarium trwają kilka dni i odbywają się w pierwszej dekadzie sierpnia.

Żeby kontynuować wątek zabytków Cmolasu, musimy się udać do **Poręb Dymarskich** (około 5 km). Przy wjeździe do wsi, otoczonej lasami wznosi się majestatyczna, drewniana **świątynia parafialna p.w. św. Stanisława i Wojciecha**. To jeden z największych XVII-wiecznych, drewnianych kościołów w Polsce południowo-wschodniej. Zbudowany w Cmolasie w latach 1656-1660 w tradycji ciesielskiej sięgającej gotyku, składa się z prostokątnego, trójbocznie zamkniętego prezbiterium, szerszej od niego nawy i czworobocznej wieży. Ściany prezbiterium pokrywa dekoracja malarska z II połowy XVII wieku. Z tego samego czasu pochodzi wyposażenie wnętrza z trójdzielnym ołtarzem głównym, amboną, ołtarzami bocznymi i drewnianą chrzcielnicą. Kościół, przeniesiony z Cmolasu w 1979 roku, poddany został zabiegom konserwatorskim, przeprowadzonym z wielką starannością. Dzięki niemu Poręby Dymarskie znalazły się na mapie miejsc, chętnie odwiedzanych przez turystów i znawców sztuki. Warto jeszcze dodać, że w przeszłości w Porębach wytapiano żelazo w tzw. dymarkach (stąd drugi człon nazwy wsi). Dziś jeszcze znaleźć tu można pozostałości z pieców hutniczych. W Porębach Dymarskich czekają na turystów gospodarstwa agroturystyczne. Atrakcją wsi jest ścieżka edukacyjno - przyrodnicza „Dymarka”. Trakt składa się z trzech pętli o łącznej długości 25 km. Na trasie znajduje się 11 miejsc przystankowych ze szczegółowymi opisami tutejszej przyrody.

Poręby Dymarskie – ścieżka edukacyjno-przyrodnicza / nature educational path

the time consecrated wooden temple. In recent years the Sanctuary in Ostrowy Tuszowskie became a special place for hunters' worship. They arrive every year on the patron saint of hunters' holiday - St Hubertus.

Another attraction in Ostrowy Tuszowskie is the Centre of Ecological Education Sandomierz Primaeval Forest. The Centre was created to preserve and promote the local natural heritage. There is a permanent exhibition of different plant and animal species which used to exist and which still grow and live in Sandomierz Primaeval Forest. The exhibition contains dendrologic exhibits (circular pieces of various kinds of trees), glass cabinets with insects, dry plants, geological exhibits as well as hunting trophies and exhibits.

Among other locations in the community, founded in the mid-15th century Trzęsówka, is worth recommending. Next to the former

manorial park overtops a wooden church, originally a manorial chapel built in 1759. Interior has retained figural and ornamental polychromies dated back to 1905 and baroque equipment including main altar, side altars from the 18th century and valuable pipe-organs.

Trzęsówka – zabytkowy kościół
Historic church

Accommodation:

Poręby Dymarskie: "U Joli" agritourism farm, , Poręby Dymarskie 168,
tel. 17 28 37 209, www.u-joli.pl

"PORĄBKA" agritourism farm, Poręby Dymarskie 115,
tel. 17 28 37 208, www.porabki.republika.pl

Retreat House in Poręby Dymarskie, Poręby Dymarskie 53 a,
tel.17 28 37 154, (50 beds), possible accommodation for a group of
"Oaza" (Catholic youth movement), school groups and parish groups

Sports and tourism:

Cmolos: Recreation centre, Cmolos 269C, tel. 17 74 45 454,
www.owircmolos.pl, indoor swimming pool with a slide, Finnish sauna, sports
hall to hire, accommodation (30 beds)with full board, organization of sports
training camps, "Koko" café

Other attractions:

Poręby Dymarskie: Andrzej Wilk, Poręby Dymarskie 128, tel. 605 143 537, horseriding,
open carriage rides, organization of sleigh rides,

Ostrowy Tuszowskie: Centre of Ecological Education Sandomierz Primaeval Forest, Ostrowy
Tuszowskie 100A

Miłośników przyrody zapraszamy również do rezerwatu przyrody „Jazwiana Góra” w Ostrowach Baranowskich, opisanego w części przyrodniczej przewodnika.

Warto także odwiedzić **Ostrowy Tuszowskie** ze względu na znajdujący się w **kościelnie parafialnym p.w. Wniebowzięcia Matki Bożej (neogotycki 1900-1902) obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem**, słynący łaskami i znany wśród rzesz wiernych jako **Madonna z Puszczy**. Obraz został namalowany w 1630 roku i umieszczony w ołtarzu, konsekrowanej wtedy drewnianej świątyni. W ostatnich latach sanktuarium w Ostrowach Tuszowskich stało się szczególnym miejscem modlitwy myśliwych. Przybywają oni corocznie przed wizerunek Madonny z Puszczy z okazji święta swego patrona – św. Huberta, którego witraż znajduje się w prezbiterium.

Inną atrakcją w Ostrowach Tuszowskich jest Centrum Edukacji Ekologicznej Puszcza Sandomierska. Centrum ma na celu ochronę i propagowanie lokalnego dziedzictwa przyrodniczego. Została zorganizowana tutaj trwała ekspozycja różnych gatunków roślin oraz zwierząt żyjących dawniej i obecnie na terenie Puszczy Sandomierskiej. Zgromadzone zostały ekspozyty dendrologiczne (przecięte krążki różnych gatunków drzew), oszklone gabloty z owadami, zielniki z roślinami, ekspozyty geologiczne, ekspozyty i trofea myśliwskie.

Spośród innych miejscowości w gminie godna polecenia jest **Trzęsówka**, założona w połowie XV wieku. Przy dawnym parku dworskim wznosi się drewniany kościół, pierwotnie kaplica dworska, zbudowana w 1759 roku. We wnętrzu zachowała się polichromia figuralna i ornamentalna z 1905 roku, wyposażenie barokowe: ołtarz główny i boczne z XVIII wieku oraz cenne organy.

Noclegi:

Poręby Dymarskie: Gospodarstwo Agroturystyczne „U Joli”, Poręby Dymarskie 168, tel. 17 28 37 209, www.u-joli.pl
Gospodarstwo Agroturystyczne „PORĄBKA”, Poręby Dymarskie 115, tel. 17 28 37 208, www.porabki.republika.pl
Dom Rekolekcyjny w Porębach Dymarskich, Poręby Dymarskie 53 a, tel. 17 28 37 154, (50 miejsc noclegowych), możliwość przyjęcia oazy, grup szkolnych i grup parafialnych

Sport i turystyka:

Cmolos: Ośrodek Wypoczynku i Rekreacji, Cmolos 269C, tel. 17 74 45 454, www.owircmolos.pl, kryta pływalnia ze zjeżdżalnią, sauna fińska, wynajem hali widowiskowo- sportowej, noclegi (30 miejsc) z możliwością całonocnego wyżywienia, organizacja obozów sportowych, kawiarnia „Koko”

Inne atrakcje:

Poręby Dymarskie: Andrzej Wilk, Poręby Dymarskie 128, tel. 605 143 537, jazda konna, przejażdżki bryczką, organizacja kuligów
Ostrowy Tuszowskie: Centrum Edukacji Ekologicznej Puszcza Sandomierska, Ostrowy Tuszowskie 100A

The Community of Niwiska

area: 9 505 ha, population: 6 thousand

village administration centres: Niwiska, Hucina, Hucisko, Kosowy, Leszcze, Przyłęk, Siedlanka, Trześń i Zapole

Niwiska Commune Office

36 - 147 Niwiska 430, tel/fax.: 17 227 93 41

www.niwiska.pl, email: urzadgminy@gmina.niwiska.pl

Police Station in Niwiska

36-147 Niwiska 486, tel. 17 227 53 73

Note:

Polish abbreviations in addresses:

ul. - street

Pl., Plac - square

Al. - Avenue

The community of Niwiska is considered to be agricultural with up to 46% of its area occupied by forests. This clearly limits the possibility of agricultural production, but at the same time increases the chances to develop various forms of tourism and recreation. Tourism-related economic activity requires development of tourism infrastructure, thus money and time. Currently in Trześnia, there exists large, beautifully situated **agro-tourism farm Przy Grobli** (By the Dyke) with very attractive offer.

At the Public Cultural Centre and Library operates the Niwiszczenie Folk Band – engaged in popularisation of Lasowiak's folklore, art and culture. Amongst community villages, established in the 15th century Niwiska and Trześń belong to the oldest settlements.

The community administrative centre - Niwiska boasts with some interesting monuments. The most valuable one being the **manorial estate of the Hupka** family, mounted in a beautiful landscape park from the 19th century.

Niwiskie krajobrazy z lotu ptaka / Landscapes of Niwiska – bird's eye view

W gminie Niwiska

powierzchnia: 9 505 ha, 6 tys. mieszkańców
sołectwa: Niwiska, Hucina, Hucisko, Kosowy, Leszcze, Przyłęk, Siedlanka, Trześń i Zapole

Urząd Gminy Niwiska

36 - 147 Niwiska 430, tel/fax.: 17 227 93 41

www.niwiska.pl, email: urzadgminy@gmina.niwiska.pl

Posterunek Policji w Niwiskach

36-147 Niwiska 486, tel. 17 227 53 73

Gmina uznawana jest za rolniczą. Aż 46 proc. powierzchni zajmują lasy, co w oczywisty sposób ogranicza możliwości produkcji rolnej, ale jednocześnie zwiększa szanse na rozwijanie różnych form turystyki i rekreacji. To wymaga rozbudowy infrastruktury turystycznej, a więc pieniędzy i czasu. Obecnie istnieje w Trześni duże, pięknie położone **gospodarstwo agroturystyczne „Przy Grobli”** z atrakcyjną ofertą dla gości.

Przy Gminnym Ośrodku Kultury i Biblioteki działa zespół „Niwiszczanie”, popularyzujący folklor i kulturę Lasowiaków.

Pośród miejscowości gminy do najstarszych należą, lokowane w XV wieku Niwiska i Trześń.

Siedziba gminy – Niwiska, może się poszczycić kilkoma ciekawymi zabytkami. Najcenniejszym jest **zespół dworski Hupków**, osadzony w pięknym parku krajobrazowym z XIX wieku.

Zachód słońca / sunset

W centralnym punkcie założenia parkowo-dworskiego wznosi się pałac Hupków, zbudowany w połowie XIX i rozbudowany na przełomie XIX i XX wieku. Eklektyczna, murowana i potynkowana budowla składa się z piętrowego korpusu i parterowego skrzydła, dostawionego od północy. Wejście główne, znajdujące się w elewacji

In the central point of manorial landscape park arrangement rises the mansion house, built in the mid-19th century and expanded in the late 19th and 20th century. Eclectic, brick and partially plastered building entails a double-storeyed main body and single-storeyed wing, added at the north side. The main entrance located on the south façade, is shaded by column porch with an upper terrace. Architectural decorations of the façade consist of rustication and pilaster strips designating window panes. Building is crowned with an attic strip and a long column gallery that has been incorporated into the entire length of the single-storeyed wing, joining the mansion house with a garden. The mansion house is famous for its historic polychromies. The most interesting paintings were unveiled in the former dining room, where walls were decorated with coloured peacocks with outstretched wings in various compositional arrangements.

Dekoracyjna elewacja dworu / Decorative facade

The artist shaped peacocks into a fancy frieze and plafond in the middle of the ceiling thus rooms' name: **Under the Peacock**. Further two rooms also owe its name to the polychromies' themes: **Under the Poppies** and **Under the Crows**. Entirely exposed work of Frycz is one of the few preserved in an original style examples of secular secession polychromies in Poland. It amazes with vitality of colour and artistic freedom.

Niwiska's landowner - Jan Hupka had to abandon his property after the nationalisation order. He died in oblivion and poverty in Kolbuszowa Dolna. The mansion house

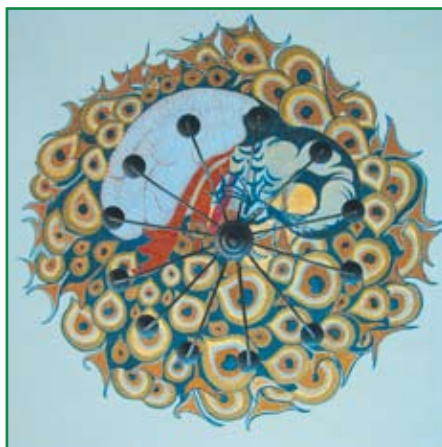

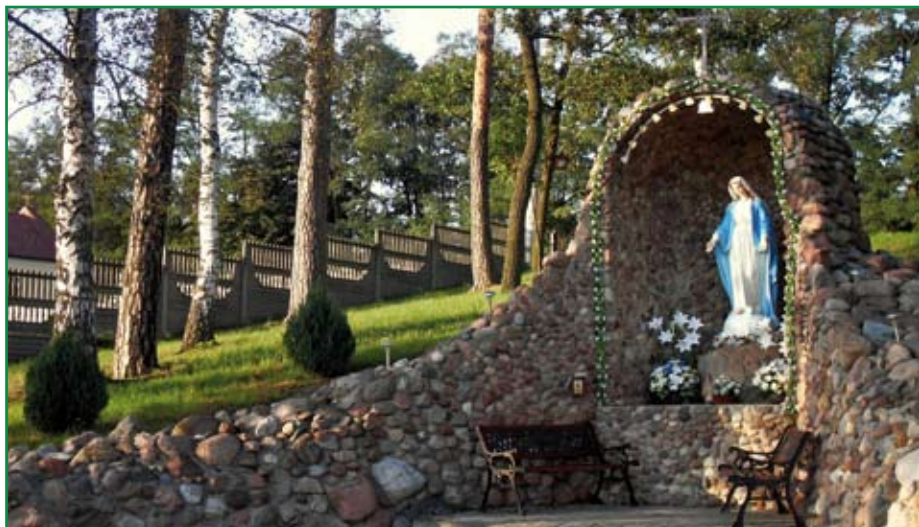
południowej, ocienia filarowy portyk z tarasem na piętrze. Na dekorację architektoniczną elewacji składają się boniowania i deszczkowania naroży oraz lizeny wyznaczające pola, w których umieszczono otwory okienne. Górę budowli wieńczy pas attyki, a w parterowym skrzydle zakomponowano filarową galerię, biegnącą przez całą jego długość i łączącą dwór z ogrodem.

Dwór słynie z zabytkowych polichromii. Najciekawsze malowidła odsłonięto w dawnej jadalni. Jej ściany ozdabiają wielobarwne pawie z rozpostartymi skrzydłami, w różnych układach kompozycyjnych. Artysta stworzył z nich fantazyjny fryz i plafon w środku sufitu, stąd nazwa sali „**Pod Pawiami**”. Kolejne dwie sale, ze względu na tematykę malowideł otrzymały nazwy: „**Pod Makami**” i „**Pod Wronami**”. Dzieło Frycza, odsłonięte w całości, należy do nielicznych, zachowanych w oryginale przykładów świeckiej polichromii secesyjnej w Polsce. Zadziwia żywiością kolorów i malarską swobodą. Stanowi element artystycznej wartości dawnej siedziby Hupków.

Dwór Hupki i polichromie Karola Frycza
Hupka's manor house and polychrome
by Karol Frycz

Grota Matki Bożej Niepokalanej w Niwiskach / The Mary Immaculate cave in Niwiska

experienced various vicissitudes, have been abandoned, neglected and devastated. Only recently local authorities have made efforts to renovate the object. The first stage of works concluded in 2011 but conservation is being continued. Currently Public Cultural Centre and Local Action Group LASOVIA occupy premises. Opposite to the main building's façade, in the **19th century outhouse** a police station is located. At the edge of the park **a neo-Gothic granary** is situated. It was built before 1852 and bears an exceptionally rich architectural interior, as compared to other farm facilities. After the initial works on securing the structure, granary awaits the thorough renovation.

Another worth visiting attraction in Niwiska is **St Nicholas Parish Church**, erected in 1880. Interesting elements of temple's interior include late-baroque pipe-organs. **A sepulchral chapel** from 1874, where the latter landowner of Niwiska - Jan Hupka - is buried, is situated at the nearby cemetery. A constant element of community's landscape constitute of roadside shrines and statues, i.e. at the access road from the west (mid-19th century), in the centre of the village by the entrance to the park- (20th century), near the church in Kosowy (20th century), in Siedlance (end of the 19th century), and in Przyłęk (second half of the 19th century)

In 2011 Niwiska found itself among the winners of the competition for The Beautiful Sub-Carpathian Village. The contest selected the most attractive nooks of the region and promoted best practices, worth following and imitating. It has also inspired for sharing experiences.

In addition to the already described Buczyna Nature Reserve in Przyłęk, many magnificent trees deserve attention, such as **group of oaks and lindens** (ca. 200-250 years old) and **hornbeam alley** growing in the manorial park in Niwiska; **150-years-old oak** at

Właściciel posiadłości Jan Hupka, po nacjonalizacji majątku w 1944 r. musiał opuścić Niwiska. Zmarł w zapomnieniu i ubóstwie w Kolbuszowej Dolnej. Pałac przechodził po wojnie różne koleje losu. Był opuszczony, zaniedbany i dewastowany. Władze samorządowe gminy podjęły starania o remont obiektu. W 2011 roku zakończył się pierwszy etap prac, a obecnie są one kontynuowane. W pałacu ma swoją siedzibę Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteki oraz Lokalna Grupa Działania LASOVIA. Naprzeciwko fasady głównej pałacu znajduje się **XIX-wieczna oficyna dworska**, zajmowana obecnie przez Posterunek Policji, a na skraju założenia stoi **neogotycki spichlerz**, zbudowany przed 1852 rokiem o wyjątkowo bogatym, jak na obiekty gospodarcze, wystroju architektonicznym. Po wstępnym zabezpieczeniu konstrukcji spichlerz

Niwiska – kaplica grobowa Hupków
Hupka family's sepulchral chapel

czeka na gruntowny remont. W Niwiskach warto jeszcze zobaczyć **kościół parafialny p.w. św. Mikołaja**, wniesiony w 1880 roku. Z elementów wyposażenia świątyni na uwagę zasługują późnobarokowe organy. Na pobliskim cmentarzu, położonym na wzgórzu znajduje się **kaplica grobowa** Hupków z 1874 roku. Spoczywa tu ostatni właściciel Niwisk, Jan Hupka. Stałym elementem krajobrazu gminy są przydrożne kapliczki i figury, m.in. przy wjeździe do Niwisk od strony zachodniej (poł. XIX w.), w centrum wsi (przy wjeździe do parku – XX w.), Kosowach (w pobliżu kościoła – XX w.), Siedlance (po prawej stronie drogi do Kolbuszowej – koniec XIX w.), Przyłęku (po lewej stronie drogi do Mielca – II poł. XIX w.)

W 2011 roku miejscowość Niwiska znalazła się w gronie laureatów Konkursu „Piękna Wieś Podkarpacka”. Konkurs wyłonił najatrakcyjniejsze zakątki danego regionu. Wypromował najlepsze i godne naśladowania przykłady aktywności mieszkańców wsi oraz zainspirował do stworzenia płaszczyzny wymiany doświadczeń.

Oprócz opisanego już w części przyrodniczej rezerwatu im. W. Szafera „Buczyna”

Niwiskie krajobrazy – Jeziórko / Jeziórko lake

V Zimowy Turniej Sołectw / Vth Village Leaders Winter Gathering

the roadside in Kolbuszowa, **300-years-old linden** in Przyłęk and **450-years-old English oak** in Kosowy. An inner forest lake with rich breeding sites of water birds counts as another peculiarity of the region. Local forests are generally abundant in undergrowth, mushrooms and blueberries, blackberries and raspberries.

Lovers of tradition and folklore can be recommended annual events, such as **Hupka Feast, Communal Harvest Festival, Kupala Day** and other cultural and sporting events. The calendar of events taking place in the community of Niwiska is available at public cultural Centre and Library in Niwiska and on the web page www.niwiska.pl.

Accommodation:

Trześń: "Przy Grobli" agritourism farm, Trześń 197, tel. 17 22 79 855
www.przygrobli.ugu.pl

"Zacisze" wedding reception house, Trześń 121, tel. 17 22 79 263,
www.domweselnyzacisze.pl

Catering:

Niwiska: Bistro & Caffè & Pub, Niwiska 494, Tel. 535 872 339

Trześń: "Carpe Diem" Trade and Services, Trześń 215, tel. 17 22 79 444

Sports and tourism:

Niwiska: camping site at the landscape park near the Hupka family manor house

Trześń: camping site in the manor house park

Leszcze: camping site at a community centre in Leszcze

w Przyłęku, na uwagę zasługują pomnikowe drzewa. W **parku podworskim** w Niwiskach: **grupa dębów i lip** (ok. 200--250 lat) oraz **aleja grabowa**; przy drodze do Kolbuszowej: **150-letni dąb**; w Przyłęku: **lipa** licząca około 300 lat, w Kosowach - **dąb szypułkowy** około 450 lat. Osobliwością przyrodniczą jest też śródleśne jezioro ze stanowiskami **lęgowymi ptactwa wodnego**. Lasy gminy obfitują w runo: grzyby, jagody, jeżyny, maliny.

Miłośnikom tradycji i folkloru polecamy, organizowane co roku, **Biesiady u Hupki, Dożynki Gminne, Sobótki** oraz inne imprezy kulturalne i sportowe. Kalendarz imprez oraz wydarzeń kulturalnych odbywających się na obszarze gminy Niwiska jest dostępny w Gminnym Ośrodku Kultury i Biblioteki w Niwiskach oraz na stronie internetowej:

www.niwiska.pl.

Gospodarstwo agroturystyczne „Przy Grobli”
Agro-tourism farm „Przy Grobli”

Noclegi:

Trześń: Gospodarstwo Agroturystyczne „Przy Grobli”, Trześń 197, tel. 17 22 79 855
www.przygrobli.ugu.pl

Dom Weselny „Zacisze”, Trześń 121, tel. 17 22 79 263,
www.domweselnyzacisze.pl

Gastronomia:

Niwiska: Bistro & Caffè & Pub, Niwiska 494, Tel. 535 872 3 39

Trześń: Firma Handlowo Usługowa „Carpe Diem”, Trześń 215, tel. 17 22 79 444

Sport i turystyka:

Niwiska: miejsce biwakowe przy parku krajobrazowym w pobliżu Dworu Hupki

Trześń: miejsce biwakowe w parku dworskim

Leszcz: miejsce biwakowe przy budynku wielofunkcyjnym w Leszczach

The Community of Ostrów

area: 9619 ha, population: 7 thousand

village administration centres: Blizna, Borek Mały, Kamionka, Kozodrza, Ocieka, Ostrów, Skrzyszów, Wola Ociecka i Zdżary

Ostrów Commune Office

39-103 Ostrów 225, tel./fax 17 745 11 60

www.ostrow.gmina.pl,

e-mail: info@ostrow.gmina.pl

Note:

Polish abbreviations in addresses:

ul. - street

Pl., Plac - square

Al. - Avenue

Using a side road through Leszcze, one can travel from Niwiska to the community of **Ostrów** skipping Kolbuszowa. This community belongs to the Ropczycko-Sędziszowski District. Nearly 40% of the local area is occupied by forests. This agricultural community may pride itself with large economic achievements. It had qualified seven times to the „golden hundred” of communities with the highest investment input per capita. In 2001 it won the title of the Best Rural Community in Poland. It has developed public and technical infrastructure, there also exists a sub-zone of Special Economic Zone Mielec. The oldest villages of the community: Ostrów and Borek Mały originate from the 15th century, however defensive settlement in Skrzyszów existed prior but had been destroyed by Tatars.

The community has huge, increasingly used tourist resources. The first village when arriving from Niwiska is called **Kamionka**. The river Tuszynka had been dammed

Wola Ociecka - dwór Romerów / the Romer family's manor house

W gminie Ostrów

powierzchnia: 9619 ha, 7 tys. mieszkańców

sołectwa: Blizna, Borek Mały, Kamionka, Kozodrza, Ocieka, Ostrów, Skrzyszów, Wola Ociecka i Zdżary

Urząd Gminy Ostrów

39-103 Ostrów 225, tel./fax 17 745 11 60

www.ostrow.gmina.pl,

e-mail: info@ostrow.gmina.pl

Z Niwisk możemy się udać, omijając Kolbuszową, boczną drogą przez Leszcze, do **gminy Ostrów**, wchodzącej w skład powiatu ropczycko-sędziszowskiego. Blisko 40 proc. obszaru gminy stanowią lasy. Rolnicza gmina może się pochwalić dużymi osiągnięciami gospodarczymi. Siedmiokrotnie kwalifikowała się do „złotej setki” gmin o najwyższych nakładach inwestycyjnych na jednego mieszkańca. W 2001 roku zdobyła tytuł Najlepszej Gminy Wiejskiej w Polsce. Posiada rozwiniętą infrastrukturę komunalną i techniczną, istnieje w niej również podstrefa SSE w Mielcu. Najstarsze wsie gminy: Ostrów i Borek

Ostrów – kościół (1921–1923) / church

Skrzyszów – dwór / manor house

and artificial water reservoir, surrounded by forests, was created. It is a great place for water-inspired holidays equipped with camping site, accommodation, small catering facilities and water sports equipment rental. In summer season a range of interesting recreational, sport and cultural events is being organised.

Wilhelm Mach (1917-1965) a writer, literary critic and journalist has been born here. Distinguished preacher, **Father Roman Sitko** (1880-1942) killed by the Nazis in Auschwitz also lived here. At the place where his house stood, an outdoor chapel was erected accompanied by a boulder with an inscription devoted to his life.

Surrounded by forests Recreation Centre Cyziówka, located in the distance of only 3 km, attracts amateurs of active tourism. Westward from Kamionka one can reach Ocieka. **Neo-Gothic parish church** towers (built in 1908-1910) overlook the village and the nearby cemetery holds

a **sepulchral chapel of Romer's family** (1905). In Sadykierz – Ocieka's hamlet – located by Tatar prisoners of war in the 16th century, one can enjoy a sight of **small glacial lake** with the ecosystem of European white waterlily. Up the street from primary school in Ocieka, rise heap of **German bunkers** from the World War II built as a protection of the rocket firing ground in Blizna. In the centre of the village, near the church, one of bunkers survived not damaged and is being used as a cellar.

Passing by main road towards Mielec one passes Wola Ociecka with its manorial estate. The park has been established in the early 19th century, and around the mid-19th

Ocieka – bunkry poniemieckie / old German bunkers

Zalew w Kamionce / Kamionka lake

Mały pochodzą z XV wieku, wcześniej jednak istniał obronny gródek w Skrzyszowie, zniszczony przez Tatarów.

Gmina ma ogromne, coraz lepiej wykorzystywane walory turystyczne. Jeśli udamy się do niej od strony Niwisk, pierwszą miejscowością będzie **Kamionka**. Na rzece Tuszymce zbudowano zaporę i w ten sposób powstał zalew otoczony lasami, świetne miejsce do wypoczynku nad wodą. Jest tu pole biwakowe, miejsca noclegowe, obiekty małej gastronomii, wypożyczalnia sprzętu pływającego. Organizowane są też w sezonie letnim ciekawe imprezy rekreacyjne, sportowe, kulturalne. W Kamionce urodził się pisarz, krytyk literacki i publicysta **Wilhelm Mach (1917-1965)**, mieszkał tu także **ks. Roman Sitko (1880-1942)**, wybitny kapłan, zamordowany przez hitlerowców w Oświęcimiu. W miejscu gdzie stał jego dom wzniesiono kaplicę połową oraz ustawiono głaz z inskrypcją poświęconą jego życiu. Na amatorów czynnego wypoczynku w komfortowych warunkach czeka, odległa od Kamionki o 3 km „Cyziówka” – ośrodek rekreacyjny położony w otoczeniu lasów.

Z Kamionki udajemy się, drogą w kierunku zachodnim, do **Ocieki**. Nad wsią góruje **wieża kościoła parafialnego (1908-1910)** z neogotyckim wyposażeniem, a na pobliskim cmentarzu znajduje się **kaplica grobowa Romerów (1905)**. W przysiółku Ocieki (boczna droga na północ – ok. 4 km) Sadykierzu,

założonym przez jeńców tatarskich w XVI wieku, podziwiać można osobliwość natury – **jeziorko polodowcowe** ze stanowiskiem grzybieni białych. Przy trasie, powyżej szkoły w Ociece piętrzą się zwaliska **niemieckich bunkrów** z czasów ostatniej wojny, zbudowanych dla ochrony poligonu rakietowego w Bliźnie, natomiast w samym centrum wsi, opodal kościoła, zachował się bunkier nie uszkodzony, wykorzystywany jako piwnica.

Ocieka – kaplica grobowa Romerów
The Romer family's sepulchral chapel

Kamionka – Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy
„Cyziówka”

A training and leisure centre of "Cyziówka"

century the Romer family had erected the **classicist mansion house**. During the January Uprising it had served as a hiding place for Henryka Pustowójtówna – a female aide-de-camp of general Langiewicz. Anna Działyńska-Potocka – an author of memoirs describing life of Polish landed gentry in Galicia entitled *My diary* had also lived here, with her daughter. The mansion house, currently privately owned, has lost some of the original architectural features after the renovations. The only part still kept in original style is the chapel at the edge of the park, built in 1831.

From Wola Ociecka, there is only 6 km distance to **Blizna**, where in 1943 Nazis built by **experimental V-1 and V-2 rocket firing ground**. Missiles tests that were to reverse the fate of the World War II and compel the United Kingdom to capitulate have been carried out here. Misfired rockets have been intercepted by the AK (Home Army) espionage and transported to London. British experts drew up the method of changing the trajectory of a missile what had later saved London from destruction and limited war damages. Nowadays, remains of German installations can be viewed on the premises. New **historical park** had opened here in 2011, exhibiting a model of V-2 rocket and the museum exhibition dedicated to the World War II events. Publications on this subject can be purchased in the museum.

Road from Blizna to Ostrów leads through forests and crosses newly-built A4 motorway. One of interesting objects in Ostrów is a wooden parish church of Mother of God Queen of Poland constructed in between 1921 and 1923 that contains elements of baroque equipment. Near the local authorities office stands brick chapel from the beginning of the 20th century.

It's worth following the side road towards Kozodrza and Borek, to see stone, baroque statue of the Immaculate Conception of Mary from the mid-18th century, positioned at the edge of the village. In terms of artistic and historic values, the statue

Zalew w Kamionce/ Kamionka lake

Wola Ociecka – kaplica z 1831 r.
Shrine from 1831

Jadąc główną drogą w stronę Mielca mijamy Wolę Ociecką z zespołem dworskim. Park założono na początku XIX wieku, a około połowy tego stulecia Romerowie zbudowali **klasykistyczny dwór**. Ukrywała się w nim w czasie powstania styczniowego Henryka Pustowójtówna, adiutantka gen. Langiewicza. Mieszkała tu także, u córki, Anna z Dzianylńskich Potocka, autorka książki „Mój pamiętnik”, opisującej życie ziemiaństwa w Galicji. Dwór, obecnie w rękach prywatnych, po przebudowie stracił cechy stylowe. Ma je nadal kaplica usytuowana na skraju parku, przy drodze, zbudowana w 1831 roku.

Z Woli Ocieckiej 6 km do **Blizny**, gdzie w 1943 roku Niemcy zbudowali **poligon doświadczalny** rakiet V-1 i V-2. Przeprowadzano tu próby rakiet, które miały odwrócić losy wojny i zmusić Wielką Brytanię do kapitulacji. Niewypał rakiety przechwyił wywiad AK. Została przetransportowana do Londynu i angielscy specjaliści opracowali metodę zmieniania kierunku jej lotu, co uchroniło Londyn przed zrównaniem z ziemią. Na terenie poligonu oglądać można pozostałości instalacji niemieckich, a w 2011 roku otwarto tu **park historyczny**, w którym ustawiono m.in. makietę rakiety V-2 i przygotowano ekspozycję muzealną, poświęconą wydarzeniom z ostatniej wojny. Na miejscu można nabyć publikacje na ten temat.

Z Blizny udajemy się do siedziby gminy, **Ostrowa**. Droga prowadzi przez kompleksy leśne i przecina budowaną autostradę A-4. Ciekawym obiektem w Ostrowie jest drewniany kościół parafialny p.w. Matki Bożej Królowej Polski, wzniesiony w latach 1921-1923 z elementami wyposażenia barokowego. W pobliżu Urzędu Gminy stoi murowana kaplica z początku XX wieku. W sąsiednim **Skrzyszowie** zachowały się, dość czytelne fragmenty umocnień ziemnych dawnego grodu obronnego (XII-XIII w.). Na szczycie wałów zbudowano w połowie XIX w. kapliczkę. Z miejsca gdzie stoi rozciąga się widok na dolinę Wielopolki. Poniżej widać budowlę

Zalew w Kamionce/ Kamionka lake

Ocieka - kościół / church

constitutes the most valuable object in the Ostrów community. Additionally, at roadsides one can see numerous shrines from the 19th and 20th century that enrich the vivid landscape.

In the neighbouring **Skrzyszów** quite clear fragments of former castle defence system from 12th and 13th century are preserved. At the top of embankments a shrine was built in the mid-19th century. From where it stands, a spectacular view over the Valley of Wielopolka river is available. Down the hill lies a quite extraordinary site of the former 16th century **Renaissance manor** of modest size, built by Hieronim Mielecki. Despite being rebuilt several times building still retains Renaissance architectural details. It is a private property but owners allow sightseeing and photography. Renovation works are currently underway, supported by European Union funds. In the near vicinity of the manor a modern hotel with the restaurant was erected, enabling extended stay for tourists.

Kamionka – miejsce pamięci
 bł. ks. Romana Sitko
 Memorial of Blessed
 Father Roman Sitko

Accommodation:

- Wola Ociecka:** Manor house and park complex, Wola Ociecka 90, tel. 17 22 30 560
Skrzyszów: "Rajski Ogród" hotel and restaurant, tel. 17 74 51 701
Kamionka: "Czyżówka" training and recreation Centre, tel. 17 77 88 477
 "Sosnowy Bór" recreation centre, tel. 609 222 381
 "U Rudolfa" recreation centre, tel. 724 420 971
 Holiday cottages of WSK PZL Rzeszów, tel. 17 22 33 115
 Camping site, tel. 17 22 33 134

Catering:

- Ostrów:** "PRESTO" pizza parlour, Ostrów 35C, tel. 17 74 15 436
 "ME GUSTA" pizza parlour, Ostrów 224A, tel. 665 016 666

Sports and tourism:

- Ostrów:** Sports complex (stadium, pitches, court) of GCKIS, tel. 17 22 33 134
Blizna: Historic park, tel. 693894375, www.parkhistorycznyblizna.pl
Kamionka: Pedal boats rental, tel. 17 22 33 134
 PAINTBALL, tel. 609 222 381, www.kamionka.orzech.com.pl

Cash machines:

- Ostrów:** Ostrów 224A, (beside the store K&K)

dość niezwykłą. Jest to dawny, z XVI wieku, **renesansowy dwór** o skromnych rozmiarach, zbudowany przez Hieronima Mieleckiego. W trakcie swej, długiej historii był parokrotnie przebudowywany, ale do dziś podziwiać można neorenesansowe detale architektoniczne budowli. Stanowi ona własność prywatną lecz obecny użytkownik zezwala na robienie zdjęć i zwiedzanie. Trwają prace rewaloryzacyjne z udziałem środków unijnych, a w pobliżu dworu powstał nowoczesny hotel z restauracją, umożliwiający turystom dłuższy pobyt w gminie.

Blizna Park Historyczny z makietą rakiety V-2
Historic park with a V-2 rocket scale model

Warto jeszcze przejechać kilka kilometrów, drogą przez Ostrów w stronę Kozodrzy i Borku, by na granicy tej wsi zobaczyć **kamienną, barokową figurę** z połowy XVIII wieku, przedstawiającą Matkę Boską Niepokalanie Poczętą. Pod względem wartości artystycznych i zabytkowych to najcenniejszy obiekt w gminie Ostrów. Jadąc przez gminę napotkamy liczne **kapliczki przydrożne** z XIX i XX wieku, będące nastrojowym elementem pejzażu.

Noclegi:

Wola Ociecka: Zespół Dworsko-Parkowy, Wola Ociecka 90, tel. 17 22 30 560

Skrzyszów: Hotel i restauracja „Rajski Ogród”, tel. 17 74 51 701

Kamionka: Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy „Cyziówka”, tel. 17 77 88 477

Ośrodek Wypoczynkowy „Sosnowy Bór”, tel. 609 222 381

Ośrodek Wypoczynkowy „U Rudolfa”, tel. 724 420 971

Domki letniskowe WSK PZL Rzeszów, tel. 17 22 33 115

Pole biwakowe, tel. 17 22 33 134

Gastronomia:

Ostrów: Pizzeria „PRESTO”, Ostrów 35C, tel. 17 74 15 436

Pizzeria „ME GUSTA”, Ostrów 224A, tel. 665 016 666

Sport i turystyka:

Ostrów: Kompleks Sportowy (stadion, boiska, kort) GCKiS, tel. 17 22 33 134

Blizna: Park Historyczny, tel. 693894375, www.parkhistorycznyblizna.pl

Kamionka: Wypożyczalnia rowerów wodnych, tel. 17 22 33 134

PAINTBALL, tel. 609 222 381, www.kamionka.orzech.com.pl

Bankomaty:

Ostrów: Ostrów 224A, (przy sklepie K&K)

Spis treści

Wstęp / Introduction.....	2/3
Lokalna Grupa Działania / Local Action Group	4/5
Warunki naturalne / Natural conditions.....	6/7
Kartki z historii / Historical background	10/11
Lasowiaci, dawni mieszkańcy regionu / The Lasowiaci, Former Natives of the Region	16/17
Na turystycznych trasach / Tourist routes and trails.....	22/23
Kolbuszowa / Kolbuszowa	24/25
W gminie Dzikowiec / The Community of Dzikowiec.....	32/33
W gminie Raniżów / The Community of Raniżów.....	40/41
W gminie Majdan Królewski / The Community of Majdan Królewski.....	48/49
W gminie Cmolas / The Community of Cmolas.....	56/57
W gminie Niwiska / The Community of Niwiska	64/65
W gminie Ostrów / The Community of Ostrów.....	72/73

-
- wydawca: Pracownia Wydawniczo-Fotograficzna APLA Andrzej Skibicki
wydanie I Wokółka 2012
- wydano na zlecenie: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Siedlisko”
Lokalna Grupa Działania LASOVIA
- autorzy tekstów: Artur Bata, Paweł Michno, pracownicy Biura LGD „Siedlisko”,
pracownicy Biura LGD LASOVIA,
- korekta merytoryczna: Hanna Lawera, Paweł Michno
- tłumaczenie: Jacek Pająk, Elżbieta Rogers
- zdjęcia: Artur Bata, Damian Bołdoń , Łukasz Bryk , Adam Haptaś,
Jan Mazurkiewicz, S. Roźniał, Andrzej Skibicki oraz zdjęcia
przekazane przez Urzędy Gmin: w Cmolasie, Dzikowcu, Kolbuszowej,
Majdanie Królewskim, Niwiskach, Ostrowie i Raniżowie oraz
Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Cmolas i Samorządowy Ośrodek
Kultury w Cmolasie.
- grafika: Agnieszka Korfanty
- druk: Oficyna Wydawnicza READ ME Włodzimierz Bińczyk Spółka Jawna
03-808 Warszawa, ul. Mińska 25

ISBN 978-83-62967-06-3

Przewodnik „Szlakami Lasowiaków” został wydany w ramach projektu pn. „Szlakami Lasowiaków”, akronim SL, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Działania „Wdrażanie projektów współpracy” w zakresie operacji polegającej na realizacji projektu współpracy, objętego PROW na lata 2007 – 2013, na podstawie Umowy przyznania pomocy nr 00012-6931-UM0900015/11 zawartej dnia 25.01.2012 r. w Rzeszowie pomiędzy Samorządem Województwa Podkarpackiego a partnerami projektu: Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Siedlisko” i Lokalną Grupą Działania LASOVIA.